

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Periodisme

**Orígens i desenvolupament
de la informació i documentació a l'Estat espanyol.
El problema de la denominació.**

Ernest Abadal Falgueras

Direcció: Dra. Maria Eulàlia Fuentes i Pujol

Bellaterra, novembre de 1991

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Biblioteques

1500375065

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Periodisme

**Orígens i desenvolupament
de la informació i documentació a l'Estat espanyol.
El problema de la denominació.**

Ernest Abadal Falgueras

Direcció: Dra. Maria Eulàlia Fuentes i Pujol

Bellaterra, novembre de 1991

Agraïments

L'autor vol expressar el seu reconeixement per les ajudes i serveis prestats, sota múltiples formes, als seus companys de l'Àrea de Documentació, Maria Josep Recoder, Lluís Codina, Pilar Cid i a la seva directora de tesi Maria Eulàlia Fuentes. També vol agrair les estones d'atenció que li han dispensat els professors de l'Escola de Biblioteconomia i Documentació de Barcelona, Lluís Bagunyà, Mercè Bosch, Assumpció Estivill, Carme Mayol i Amadeu Pons, entre d'altres. La família, els de Sallent, de Valldoreix i de Cassà, també es mereixen, encara que sigui per altres raons, l'agraïment. Finalment, *last but not least*, un record per a la Teresa que, d'aquí a set mesos farà un part que, tot i no ser intel·lectual com aquest, serà sens dubte molt més meritori.

Sumari

0. Introducció general	1
0.1. Descripció de la situació	1
0.2. Objectius	3
0.3. Metodologia	5
0.4. Estructura	8
0.5. Fonts bibliogràfiques	10
Part 1. La designació de la disciplina documental arreu del món	
1. El naixement d'una nova disciplina	13
1.1. La Bibliografia	16
1.2. La Biblioteconomia	19
2. Bibliografia (1895-1931)	22
2.1. Descripció general	22
2.2. Formació	25
2.3. Professió	26
2.3.1. Associacions internacionals: l'Institut Internacional de Bibliografia	26
2.3.2. Associacions nacionals	29
2.4. Producció científica	30
2.5. Concepcions teòriques	32
2.6. Valoració final	36
3. Documentació (1920 -)	37
3.1. Descripció general	37
3.2. Formació	39
3.3. Professió	40
3.3.1. Associacions internacionals: la FID	41
3.3.2. Associacions nacionals	43
3.4. Producció científica	46
3.5. Concepcions teòriques	48
3.5.1. Paul Otlet (1868-1944)	49
3.5.2. Jesse H. Shera (1903-1982)	53
3.5.3. Samuel C. Bradford (1878-1948)	56
3.5.4. Erich Pietsch (1902-1979)	58
3.6. Valoració final	59
4. Recuperació de la informació (<i>Information retrieval</i>) (1950-1960)	61
4.1. Descripció general	61
4.2. Formació	63
4.3. Professió	64
4.4. Producció científica i tècnica	64
4.5. Concepcions teòriques	69

4.5.1. Vannevar Bush	69
4.5.2. Calvin N. Mooers	70
4.5.3. L'American Documentation Institute (ADI)	71
4.5.4. Brian C. Vickery	73
4.5.5. Harold Borko	73
4.6. Valoració final	74
5. Ciència de la informació (<i>Information science</i>) (1959/62 -)	76
5.1. Descripció general	76
5.2. Formació	78
5.3. Professió	81
5.4. Producció científica	82
5.5. Concepcions teòriques	85
5.5.1. La primera definició	86
5.5.2. R.S. Taylor	87
5.5.3. L.B. Heilprin	88
5.5.4. I.D. Welt	89
5.5.5. Carlos A. Cuadra	90
5.5.6. Harold Borko	91
5.5.7. Els crítics de la Ciència de la informació	92
5.6. Valoració final	93
6. Informatika (1966 -)	96
6.1. Descripció general	96
6.2. Formació	98
6.3. Producció científica	98
6.4. Concepcions teòriques	99
6.4.1. A.I. Mikhailov	99
6.4.2. M. Dembowska	101
6.4.3. S. Txavdarov	101
6.4.4. Autors anglosaxons	102
6.5. Valoració final	104
7. Ciència de la informació i documentació (<i>Informations- und Dokumentationswissenschaft</i>) (1966 -)	106
7.1. Descripció general	106
7.2. Formació	107
7.3. Professió	107
7.3.1. Associacions internacionals	107
7.3.2. Associacions nacionals	108
7.4. Producció científica	108
7.5. Concepcions teòriques	109
7.5.1. E. Pietsch	109
7.5.2. J. Koblitz	110
7.6. Valoració final	113

10.3.3. Cursos de formació continuada	152
10.4. Models d'estudis	153
10.4.1. Creació d'uns estudis de postgrau	155
10.4.2. Creació d'uns estudis de 2n cicle	160
10.5. Anàlisi de les denominacions	163
10.5.1. <i>Documentació</i>	163
10.5.2. <i>Documentació científica</i>	164
10.5.3. <i>Biblioteconomia i documentació</i>	164
10.5.4. <i>Informació i documentació científica</i>	165
10.5.5. <i>Ciències de la documentació</i>	165
11. Professió	167
11.1. El professional	168
11.1.1. El perfil del professional	168
11.1.2. El nom dels professionals	173
11.1.2.1. <i>Documentalista</i>	173
11.1.2.2. <i>Científic o especialista de la informació</i>	174
11.1.2.3. <i>Professionals del tractament de la informació</i>	175
11.1.2.4. <i>Documentarista</i>	175
11.2. Associacions, entitats i cossos professionals	175
11.2.1. Associacions de professionals	176
11.2.1.0. Asociación de Bibliotecarios y Bibliógrafos Españoles	181
11.2.1.1. Asociación Española de Archiveros, Bibliotecarios, Museólogos y Documentalistas (ANABAD)	181
11.2.1.2. Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya (COBDC)	184
11.2.1.3. Sociedad Española de Documentación e Información Científica (SEDIC)	185
11.2.1.4. Asociación Andaluza de Bibliotecarios (AAB)	186
11.2.1.5. Societat Catalana de Documentació i Informació (SOCADI)	186
11.2.1.6. Sociedad Española de Documentación Médica (SEDM)	187
11.2.1.7. Asociación de Diplomados y Alumnos de Biblioteconomía y Documentación (ADAB)	187
11.2.1.8. Societat Catalana de Documentació Mèdica (SCDM)	187
11.2.1.9. Asociación de Bibliotecarios y Documentalistas de Guipuzcoa = Gipuzkoako Bibliotekarien eta Dokumentalisten Elkarte (ABDG)	188
11.2.1.10. Asociación Asturiana de Bibliotecarios, Archiveros, Documentalistas y Museólogos (AABADOM)	189

11.2.1.11. Asociación Andaluza de Bibliotecas Médicas "Juan de Aviñón" (ASABIME)	189
11.2.1.12. Asociación Vasca de Archiveros, Bibliotecarios y Documentalistas (AVABD) . . .	189
11.2.1.13. Federació Espanyola de Societats d'Arxivística, Biblioteconomia i Documentació (FESABID)	190
11.2.2. Cossos de professionals i altres entitats	190
11.2.2.1. Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios, Arqueólogos y Documentalistas	191
11.2.2.2. Cuerpo de Ayudantes de Archivos, Bibliotecas y Museos	192
11.2.2.3. Sociedad de Archiveros, Bibliotecarios y Anticuarios	193
11.2.2.4. Asociación Española de Archiveros y Bibliotecarios Eclesiásticos	193
11.2.2.5. Asociación Española de Amigos de las Bibliotecas (ASEABI)	193
11.2.2.6. Servei de biblioteques escolars <i>L'Amic de paper</i>	194
11.2.2.7. Asociación Educación y Bibliotecas	194
11.2.2.8. Asociación de Profesores Universitarios de Documentación	194
11.3. Anàlisi de les denominacions	195
11.3.1. <i>Documentació i informació científica</i>	196
11.3.2. <i>Documentació</i>	197
12. Política y planificación	198
12.1. Estructura i competències de les Administracions	199
.	203
12.2. Propostes d'acció política	203
12.2.1. Informe Penna (1968)	204
12.2.2. Informe de l'OCDE (1974)	206
12.2.3. Informe de l'ASLIB (1978)	209
12.2.4. Informe MEC (1983)	210
12.2.5. Informe de l'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya	212
12.2.6. INFODOC	213
12.3. Legislació	214
12.4. Anàlisi de les denominacions	216
12.4.1. <i>Informació científica i tècnica</i>	216
12.4.2. <i>Informació i documentació</i>	217
12.4.3. <i>Documentació i informació científica</i>	217

13. Producció científica	218
13.1. Literatura científica	220
13.1.1. Monografies	220
13.1.2. Tesis doctorals	225
13.1.3. Publicacions periòdiques	227
13.2. Reunions científiques	230
13.3. Projectes de recerca	233
13.4. Anàlisi de les denominacions	238
13.4.1. <i>Documentació científica</i>	238
13.4.2. <i>Documentació</i>	239
13.4.3. <i>Ciències de la documentació</i>	240
13.4.4. <i>Informació i documentació científica</i>	240
13.4.5. Altres	241
14. Sector (Serveis d'informació i documentació)	242
14.1. Serveis d'informació i documentació	245
14.2. Serveis d'informació electrònica	248
14.3. Organismes promotors	250
14.3.1. Centro de Información y Documentación del Patronato "Juan de la Cierva"	250
14.3.2. Departamento de Información Científica y Técnica	251
14.3.3. El Centro Nacional de Información y Documentación científica (CENIDOC)	252
14.3.4. Instituto de Información y Documentación en Ciencia y Tecnología (ICYT)	252
14.3.5. Instituto de Información y Documentación en Humanidades y Ciencias Sociales (ISOC)	253
14.3.6. Instituto de Información y Documentación en Biomedicina (IBIM)	253
14.3.7. Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya (CIDC)	253
14.3.8. La Xarxa INCA (Red de Información Científica Automatizada)	255
14.3.9. FUINCA (Fundación para la Red de Información Científica Automatizada)	256
14.3.10. Asociación Española de Normalización (AENOR)	256
14.3.11. Grup d'informació i documentació de la UNESCO	256
14.4. Denominacions	256
14.4.1. <i>Informació i documentació</i>	256
14.4.2. <i>Documentació</i>	256
14.4.3. <i>Informació científica</i>	257
15. Concepcions teòriques	258
15.1. <i>Documentació</i>	260
15.1.1. Javier Lasso de la Vega	261
15.1.2. José M. Desantes	262
15.1.3. Núria Amat	263
15.1.4. R. Jerez y Amador de los Ríos	265
15.1.5. José López Yepes	265

15.1.6. Roberto Coll Vinent	267
15.1.7. Ma. Luz Terrada - José López Piñero	268
15.1.8. Félix Sagredo - José M. Izquierdo	269
15.1.9. Ma. Eulàlia Fuentes	271
15.1.10. Antonio L. García Gutiérrez	271
15.1.11. Gabriel Galdón	273
15.1.12. Félix del Valle	274
15.1.13. María Pinto	275
15.2. <i>Documentalisme (i documentologia)</i>	275
15.3. <i>Informació científica i tècnica</i>	278
15.4. <i>Documentació científica</i>	278
15.4.1. Juan Roger Riviere	279
15.4.2. Núria Amat	279
15.5. <i>Informàtica</i>	280
15.6. <i>Ciència de la informació</i>	280
15.7. <i>Informació i documentació científica</i>	281
15.7.1. J.R. Pérez Álvarez-Ossorio	282
15.7.2. Aida Méndez Miaja	284
15.7.3. Alfredo Lara	285
15.8. <i>Ciència de la documentació</i>	285
15.9. <i>Ciències de la documentació</i>	287
15.9.1. Emilia Currás	287
15.9.2. Antonio Ruiz	288
15.10. <i>Obres col·lectives</i>	289
15.10.1. <i>Diccionaris i vocabularis</i>	289
15.10.1.1. Glossari de l'ALA	290
15.10.1.2. Diccionari de la FID	291
15.10.1.3. Diccionari de Bibliologia	292
15.10.2. <i>Llenguatges documentals</i>	293
15.10.2.1. <i>Llistes d'encapçalaments de matèries</i>	294
15.10.2.1.1. Institut Català de Bibliografia	294
15.10.2.1.2. C. Rovira i J. Aguayo (2a. ed.)	296
15.10.2.1.3. Diputació de Barcelona	299
15.10.2.2. <i>Tesaures</i>	301
15.10.2.2.1. UNESCO	301
15.10.2.3. <i>Classificacions</i>	302
15.10.2.3.1. <i>Nomenclàtor UNESCO</i>	303
15.10.2.3.2. <i>Àrees de la Ciència i la</i> <i>Tecnologia de la UNESCO</i>	303
15.10.2.3.3. <i>Classificació de les ciències</i>	304
15.10.2.3.4. <i>Classificació Decimal Universal</i> <i>(CDU)</i>	304
15.11. <i>Valoració final</i>	305
16. <i>Conclusions</i>	306

17. Apèndixs	315
17.1. Cronologia dels principals esdeveniments històrics en l'àmbit de la Documentació	315
17.2. Títols de monografies d'autors espanyols especialitzades en informació i documentació	319
17.3. Tesis doctoral llegides a les Universitats espanyoles en el període 1976-1990	326
17.4. Títols de publicacions periòdiques espanyoles	328
17.5. Congressos i conferències realitzats a Espanya	330
17.6. Projectes d'investigació aprovats en el Programa de información para la investigación científica	333
18. Bibliografia temàtica	335
18.1. Història	335
18.2. Antecedents	337
18.3. Bibliografia	339
18.4. Documentació	341
18.5. Recuperació de la informació	348
18.6. Ciència de la informació	349
18.7. Informatika	356
18.8. Ciència de la informació i documentació	358
18.9. Altres denominacions	359
18.10. Formació	359
18.11. Professió	366
18.12. Política	369
18.13. Producció	374
18.14. Sector	375
18.15. Teoria	376
19. Bibliografia general	381

0. Introducció general

0.1. Descripció de la situació

La divisió de la ciència en disciplines és una qüestió que varia en el decurs del temps. Aquesta evolució podria ser comparada a una mena de *big bang*: s'ha passat de la compactació a la constant fragmentació i separació. De l'antiga unitat indiferenciada de la ciència, la filosofia i les arts, van degotejant constantment nous sabers. Així, p.e., la filosofia natural donarà lloc, entre d'altres, a la biologia, la geologia, la física i la química com a disciplines separades. A mesura que la ciència va madurant, va cobrint tot el seu territori amb més profunditat i alguna o altra disciplina s'anirà ocupant de cada una de les petites parcel·les que es van instaurant. Molt sovint, les *noves* ciències s'instal·len i es desenvolupen sobre territoris d'altres de més antigues. A més, moltes vegades, aquestes noves disciplines científiques són híbrids de disciplines ja existents (es podrien citar els casos, entre d'altres, de la bioquímica) o tenen un caràcter marcadament interdisciplinar (com ara, p.e., la Intel·ligència artificial). Per altra banda, es produeix també un procés de màxima acotació: els límits entre una i altra disciplina es perfilen cada cop amb més precisió.

La Documentació, una disciplina que encara no arriba al segle de vida, s'emmarca perfectament dins d'aquest procés de fragmentació de la ciència. Els seus orígens es troben en les tasques de control bibliogràfic i en l'aplicació de tècniques de classificació a la Bibliografia. Aquests dos elements bàsics (el control bibliogràfic i la classificació) van ser desenvolupats de forma específica fins a adquirir una singularitat pròpia que els distingia de les tasques estrictament bibliogràfiques i de les exclusivament biblioteconòmiques. Ara bé, la consolidació d'un saber científic o tècnic no és una tasca que pugui realitzar-se en un període de temps curt. S'han de poder desenvolupar uns mínims volums de literatura científica, crear associacions específiques de professionals tant nacionals com internacionals, establir diversos graus de formació i/o estudis propis, etc. Tot i que això s'ha anat realitzant, no es pot dir encara que la Documentació hagi arribat a una plena consolidació com a disciplina científica.

La Documentació, en virtut de les seves funcions i objectius, es troba directament relacionada amb la Biblioteconomia i l'Arxivística. Totes tres disciplines comparteixen un mateix camp de coneixement, referit directament a l'emmagatzematge, l'anàlisi, la recuperació i la difusió de la informació, tot i que cadascuna faci recaure més l'accent en un o altre vessant.

Potser siguin la Biblioteconomia i la Documentació els dos sectors més difícils de destriar. Existeix molta literatura i opinions contradictòries sobre aquesta qüestió. A efectes del present estudi, però, no interessa determinar quin és el seu grau de relació, ni indagar si es tracta de disciplines independents o només de dues especialitats molt relacionades. Es partirà del supòsit de que són àmbits diferenciats, que contenen elements i trets específics, malgrat que disposin d'una terminologia i unes tècniques parcialment comunes. Això permetrà focalitzar l'atenció de forma estricta, sempre que sigui possible, en la disciplina documental.

Per tal de delimitar i precisar amb una mica més de rigor un i altre àmbits, es podria recórrer a dos conceptes que definirien una mica els objectius bàsics tant de la biblioteconomia com de la documentació. La noció de lectura pública, entesa com l'ideal d'extendre i proporcionar els mitjans que facilitin a la població l'accés a la cultura impresa, seria el que englobaria les funcions de la biblioteconomia. Comprendria, per tant, tots els aspectes relacionats a l'entorn de l'organització i gestió de la biblioteca pública (amb totes les seves possibles versions). Per altra banda, la tasca de la documentació es definiria a l'entorn del concepte d'informació científica i tècnica¹. Aquesta disciplina tindria com objectius primordials el control, anàlisi, recuperació i difusió de la informació científica. (Aquí s'hi arribaria a partir de l'evolució dels dos elements abans esmentats: el control bibliogràfic i la classificació). Mantenir clares les distincions derivades d'aquestes etiquetes pot ajudar a situar una mica més l'abast de l'estudi. L'objectiu, tot i que hi haurà ocasions en que no serà fàcil separar ambdós conceptes i s'hauran de tractar de forma conjunta,

¹ En aquest sentit, es podria considerar que les funcions realitzades per les biblioteques especialitzades o de recerca es trobarien més relacionades amb el control de la informació científica i tècnica, que no pas amb la lectura pública.

és poder acotar l'àmbit específic de la documentació, la definició i denominació de la qual ha resultat problemàtica i controvertida. No existeixen problemes terminològics d'aquest estil amb la biblioteconomia.

0.2. Objectius

Els objectius prioritaris que es persegueixen són els següents:

- Analitzar les denominacions utilitzades (arreu del món, però en especial a l'Estat espanyol) per a designar la disciplina documental.

Molts cops les qüestions terminològiques es consideren disputes absurdes que no condueixen enlloc. En determinades ocasions potser sigui cert. Ara bé, quan ens situem en l'àmbit de la ciència o, almenys, en el d'una disciplina acadèmica, analitzar els termes emprats per a designar els seus conceptes -i a ella mateixa- pot ser un aspecte capdal. La importància d'un llenguatge precís i estructurat a l'hora de voler constituir qualsevulga disciplina científica és indiscutible. (Com ja és prou ben sabut, la claredat de llenguatge implica claredat de pensament). Tots els investigadors posen de manifest la importància de disposar d'una terminologia extesa i consolidada de cara a enfortir i estructurar un àmbit de coneixement.

La Documentació es troba encara en una fase incipient de desenvolupament en la qual no té prou definits aspectes molt importants. Un d'aquests és el de la pròpia designació: malgrat els intents de consens i les múltiples propostes efectuades, encara no s'ha assolit una implantació generalitzada arreu on es practica la disciplina documental. Si aquest problema s'aplica a l'Estat espanyol, es pot veure que la diversitat és encara més manifesta.

Per altra banda, tot i que l'estatut científic de la disciplina tampoc no es troba suficientment definit (no existeix encara un consens general sobre si s'està parlant d'una ciència, d'una tècnica, o d'una especialitat), no s'entrarà a discutir aquest aspecte.

- *Establir paral·lelismes entre el que s'ha esdevingut arreu del món i la situació a l'Estat espanyol.* (Aquest intent de disposar de referències seria un objectiu subsidiari de l'anterior).

Per poder comprendre i valorar adequadament la situació de la documentació a l'Estat espanyol, es fa necessari mostrar el panorama internacional del desenvolupament de la disciplina, encara que només sigui esboçant-ne les principals línies mestres.

- *Defensar una proposta de denominació.*

En base a l'estudi de les denominacions utilitzades tant a l'Estat espanyol com arreu del món (encara que d'aquestes darreres només es faci esment de les més importants) es podrà argumentar en favor del terme que es consideri més idoni per a designar la disciplina.

Es important també recordar que aquests objectius expressen l'ordre i les prioritats del present estudi. Això explicarà que només es dibuixi el mapa o panoràmica general de la disciplina, ja que la finalitat darrera és comprovar les variacions en la designació i fer-ne una anàlisi, i no pas presentar un recorregut històric exhaustiu del desenvolupament de la disciplina a l'Estat espanyol, i encara menys arreu del món.

0.3. Metodologia

Les característiques generals del present treball el situen a l'àrea d'influència de la història de la ciència. En aquest sentit i, més concretament, es tracta d'una història analítica d'una disciplina científica i no pas d'una història sintètica que subratlli la unitat de la ciència i la seva interrelació amb altres parts de la vida social i cultural. Helge Kragh [KRAGH, 1989:111-113] parla de dues formes d'organitzar una investigació en el camp de la història de la ciència:

- *història vertical*: Tindria una naturalesa marcadament interdisciplinària. Seria una mena d'instantània de la situació general de la ciència en un període concret i determinat.

- història *horitzontal*: Consisteix en l'estudi del desenvolupament d'un tema concret a través del temps. Vindria a ser una pel·lícula de principi a fi.

El present estudi s'incardinaria dins de la darrera opció. S'aïlla una disciplina científica i s'intenten exposar els seus orígens i evolució. Els perills d'una anàlisi d'aquesta mena són prou clars: es pot caure en anacronismes (es basa en una pressumpta continuïtat disciplinar) o poden deixar de veure's dependències amb qüestions situades fora de l'àmbit estricte que s'estudia. Això cal reconèixer-ho a priori com a possibles mancances del present treball. No obstant això, es fa difícil repudiar l'enfoc horitzontal ja que l'aïllament i especificitat disciplinar és la gran característica de la ciència contemporània. De la mateixa manera que confeccionar una història *horitzontal* de la ciència antiga (que mantenia tots els sabers molt interrelacionats) podria considerar-se gairebé una aberració, es fa molt difícil adoptar una perspectiva *vertical* amb la ciència moderna. Es tracta, per tant, d'elaborar una d'història de la Documentació prenent la designació de la disciplina com a fil conductor de la narració. (Si s'hi fa referència amb el nom de Bibliografia, Documentació, Ciència de la informació, o Informació i documentació).

El mètode seguit fins al present pels diversos autors que han abordat el problema de la denominació ha consistit, bàsicament, en analitzar la literatura teòrica on es parla de la disciplina, se l'anomena i se la defineix. En aquesta direcció cal situar els treballs de Hans Wellisch [1972], Félix Sagredo [1982 i 1989] i Alvin M. Schrader [1983]. Aquests autors, amb propòsits i abasts diferents han analitzat les diverses denominacions i definicions existents sobre la Documentació. Els seus treballs no tenen una acotació geogràfica (el seu marc és internacional) ni tampoc cronològica (solen arribar fins a la data de publicació del seu treball) [v. 15].

Diversos autors ja han manifestat les seves reticències respecte aquest tipus de treballs. Així, p.e., Shera i Cleveland [SHERA, 1977:266], referint-se al text de Wellisch, creuen que és important estar per damunt de la preocupació per les definicions. Posteriorment, Tefko Saracevic també critica indirectament aquestes tasques quan, seguint Popper, defensa que una disciplina es defineix pels problemes

als quals s'orienta i pels mètodes que escull pel resoldre'ls [SARACEVIC, 1990]. D'aquí en dedueix que les disputes semàntiques sobre la denominació o la definició de la disciplina no tindrien massa sentit ni importància.

Ara bé, potser la principal mancança d'aquests planteigs metodològics sigui el suposar que n'hi ha prou amb presentar l'anàlisi d'un inventari de definicions sense complementar-ho amb un estudi pràctic de la presència social de la disciplina, de la forma en que aquesta es va introduïnt pels cercles acadèmics, professionals, científics o polítics i de la manera en què és adoptada, concebuda i denominada per aquests.

Així doncs, tot i no renegar de l'anàlisi teòrica, es constata la necessitat de complementar-la amb una vessant pràctica que, en el cas present, es concentra en comprovar la situació de la disciplina en cinc grans àmbits o sectors:

- Formació

Caldria determinar amb precisió els diversos nivells (ensenyament bàsic, mitjà o superior) i la tipologia dels estudis que es poden cursar de la matèria. L'existència d'estudis universitaris dóna, evidentment, un rang superior a la disciplina.

- Professió

L'haver arribat a constituir associacions, entitats o col·legis professionals implica l'existència d'un cos més o menys homogeni de professionals que es reconeixen treballant en un mateix àmbit.

- Política

S'han d'intentar destacar les accions realitzades pels poders públics en favor del desenvolupament de la documentació (ja sigui mitjançant proposta d'acció política o per via legislativa), i també posar de manifest la seva pròpia estructura administrativa.

- Producció

La producció científica d'una disciplina es manifesta, bàsicament, a través de la literatura especialitzada (monografies, publicacions periòdiques i tesis doctorals), i de

les diverses activitats científiques (congressos i projectes de recerca). Aquestes accions permeten configurar un camp intel·lectual comú en el qual es reconeixen els científics que investiguen i treballen en temes compartits.

- *Sector*

Hi ha disciplines que generen al seu entorn tota una activitat econòmica, encara que no sigui molt desenvolupada. En aquest sentit, doncs, és també important resseguir la presència socio-econòmica de la Documentació.

L'elecció d'aquests cinc grans àmbits no és arbitrària ni gratuïta. L'existència d'una disciplina científica o el grau de desenvolupament de la mateixa es podrien mesurar en proporció a la seva presència a les institucions acadèmiques, a l'existència de diverses associacions de professionals, al desenvolupament de línies polítiques d'actuació en la matèria, a la capacitat de generar una activitat econòmica al seu voltant i, sobretot, a l'existència d'una vasta producció científica, en la qual els professionals i estudiosos puguin reconèixer-s'hi i fer avançar la disciplina.

Els passos seguits, un cop s'han decidit aquests sectors bàsics, són pràcticament dos: presentar un panorama general de desenvolupament de cada un d'aquests àmbits (no es pretén un aprofundiment molt exhaustiu, ja que cada àmbit donaria, per sí sol, per a una tesi doctoral) i, per altra banda, destacar les denominacions adoptades (fent-ne una valoració per sectors). L'estudi de camp d'aquests àmbits diversos constitueix, sens dubte, un bon complement per a l'estudi dels textos teòrics.

L'aplicació d'aquesta metodologia es fa de forma estricta i exhaustiva a la segona part de l'estudi, centrada en l'anàlisi de la situació de la documentació a l'Estat espanyol. La primera part de l'estudi també intenta reflectir, en la mesura del possible, aquest model tot i que l'enorme abast geogràfic que comprèn i el fet de que només actuï com a marc general de referència, expliquin l'absència d'un tractament més profund.

L'acotació geogràfica, per tant, és prou clara i cal circumscriure-la a l'Estat espanyol², tot i que també és presentin referències generals a la situació dels països on la documentació està més desenvolupada. Pel que fa a l'acotació cronològica, la data de publicació de l'estudi marca l'únic límit temporal, perquè la joventut de la disciplina permet que es pugui tractar des dels seus orígens.

0.4. Estructura

L'estudi consta de dues grans parts, complementàries entre sí:

a. Evolució general de la disciplina arreu del món.

Es tracta d'una àmplia introducció que ajuda a ubicar la disciplina i l'evolució que ha seguit a nivell internacional. Consta d'una descripció i una anàlisi del desenvolupament de la Documentació a partir de les diverses designacions adoptades en el decurs dels anys.

El criteri vertebrador o estructurador dels textos en capítols el constitueix les denominacions que ha anat adoptant la disciplina. Cada capítol, doncs, es dedica a un terme en concret, del qual se'n descriuen els orígens i la seva presència a la formació, la professió i a la producció científica³. Això es complementa amb una anàlisi dels principals textos teòrics que dibuixen la particular forma d'entendre o considerar la disciplina. És un recorregut històric estructurat a partir dels diversos noms que ha anat adoptant aquest domini del saber. En certa manera, cada capítol podria considerar-se com una etapa històrica, com una fase de desenvolupament de la disciplina. (Cal llegir amb una lleugera precaució les ubicacions cronològiques, les quals són orientatives i no tenen valor universal, ja que molts cops sols poden aplicar-se a una determinada àrea geogràfica).

² Tot i que es tractarà a bastament, no es farà distinció, en principi, de la situació de Catalunya respecte de l'Estat espanyol.

³ En aquesta part, s'exclouen els vessants polític i socio-econòmic, degut a la impossibilitat de poder abastar tots els àmbits.

Haver dibuixat el marc teòric de fons de la disciplina arreu del món serà molt útil per comparar-ho amb el seu desenvolupament a l'Estat espanyol.

b. Anàlisi de la situació a l'Estat espanyol.

La segona part de l'estudi consisteix en aplicar de forma més exhaustiva l'anterior marc teòric a un àmbit geogràfic concret. Analitzant i descrivint l'estat de la qüestió a l'Estat espanyol en tots aquests aspectes es podrà tenir una idea del grau de desenvolupament de la disciplina

En aquest cas, els capítols no s'estructuraran en funció de les denominacions⁴ sinó en base als cinc grans àmbits tractats: formació, professió, política, producció científica i sector, complementats, com ja s'ha dit, amb l'anàlisi dels principals textos teòrics. El motiu de la utilització de models estructurals diferents és doble:

- L'acotació geogràfica a la península permet una major exhaustivitat en cada un dels sectors, cosa que era impossible a la primera part de l'estudi.

- No existeix una successió cronològica pel que fa a les denominacions: moltes d'elles es donen a l'hora, algunes són més presents en un sector que en un altre, etc. Les raons d'aquesta dispersió es poden anar a buscar en la tardana aparició de la disciplina a la península, així com en la limitada influència exterior durant molts anys.

El procediment seguit consisteix en presentar, en primer lloc, una descripció de la situació en cadascun d'aquests sectors per tal de, posteriorment, passar a analitzar quines han estat i com han evolucionat les denominacions assignades a la disciplina en cadascun dels àmbits. Aquest darrer punt es completaria amb una anàlisi de les aportacions teòriques més importants que s'han publicat al respecte.

⁴ La part introductòria presentava una clara periodització que es trencava a la dècada dels 60, època en la que comencen a conèixer, de forma simultània, diverses designacions. A l'Estat espanyol, en canvi, aquest és un tret constant.

Pel que fa a Espanya caldria fer esment, òbviament, al treball pioner de José López Yepes [LÓPEZ, 1978], el primer estudi teòric profund publicat a l'estat sobre la matèria. També s'ha d'esmentar l'obra de María-Luz Terrada i José López Piñero [TERRADA, 1980]. Darrerament ha aparegut una interessant monografia de J.A. Moreiro [MOREIRO. 1990] que acaba de arrodonir l'aproximació en castellà als estudis teòrics de la disciplina. Tot i això, cap d'ells no es concentra exclusivament, ni de forma específica, en el que s'ha esdevingut a l'Estat espanyol. Una aproximació sectorial a la disciplina la constitueix la tesi doctoral de Félix del Valle [VALLE, 1990]. Es tracta d'una anàlisi de la formació dels documentalistes, amb tot un capítol dedicat a la situació existent a Espanya.

Aquestes dues parts s'acompanyen d'uns apèndixs, on s'hi pot trobar: una cronologia dels principals esdeveniments en l'àmbit de la documentació; i, referent a l'Estat espanyol, una relació de totes les publicacions periòdiques especialitzades; una relació dels principals congressos i conferències; les tesis doctorals llegides en el període 1976-1990 i una relació de les monografies especialitzades. Finalment s'hi adjunta la bibliografia ordenada de forma alfabètica i temàtica.

0.5. Fonts bibliogràfiques

Es podria portar aquí la clàssica distinció entre fonts primàries i secundàries. Les primeres procedeixen de les diverses èpoques que s'estudien i sobre les quals informen directament. Estarien formades per⁵:

- Les obres científiques publicades (ja sigui sota la forma d'articles, llibres, tesis o manuals). Pel que fa a l'Estat espanyol es pot parlar d'una anàlisi quasi exhaustiva de les mateixes. (S'ha fet un buidat de tota la literatura científica publicada tant en castellà com en català, fent l'anàlisi de tots els textos teòrics que hi apareixien).
- L'entorn social i institucional de la ciència (estatuts i història de les associacions professionals, dels centres docents, dels instituts oficials, etc.). Inclouria també la confecció i tramesa d'enquestes a les associacions, la consulta dels plans d'estudis existents, l'anàlisi dels informes de política i planificació, o les entrevistes amb personatges rellevants, entre d'altres.

Les obres secundàries, com és ben sabut, han estat escrites en un període posterior a l'estudiat i es basen en altres fonts primàries. Estan constituïdes, bàsicament, per reflexions retrospectives i aproximacions històriques als orígens de la disciplina. Per a la primera part de l'estudi caldria esmentar els textos de Schrader [1983, 1984 i 1986], Wellisch [1972], Rayward [1983 i 1985] i Shera [1953, 1977, 1983], que situen des de perspectives diferents l'evolució de la disciplina.

⁵ Hi hauria d'altres possibles tipus de fonts primàries, com ara els dietaris o diaris de laboratori, cartes, quaderns d'apunts o notes privades que, en el nostre cas, no són pertinents per a l'estudi.

**Part 1. La designació de la disciplina documental
arreu del món**

1. El naixement d'una nova disciplina

El naixement de qualsevol disciplina no sol ser altra cosa que la confluència de diverses línies d'estudi o investigació, la interacció de les quals dona lloc a una nova orientació o interessos. La documentació no és cap excepció, i la seva aparició no va ser produïda generació espontània, sinó que prové de la concurrència, entre d'altres, de les següents preocupacions:

- *Interès pel control bibliogràfic.* (Aquesta és una de les línies de les quals se'n parlarà a continuació [v.1.1] i que, amb posterioritat a la consolidació de la documentació seguirà el seu propi curs).

La Bibliografia, en el sentit de control (o llista) de llibres i altres textos escrits o impresos, va adquirir importància rellevant a finals del s. XIX i principis del s. XX. Així, p.e., es coneix l'intent de confeccionar un inventari exhaustiu de la literatura anglesa o d'imprimir els catàlegs de la Bibliothèque National. Els objectius patents darrere aquests projectes són l'assegurar el control complet de les bibliografies nacionals i, també, l'intentar trobar algun sistema racional que permetés confeccionar una bibliografia internacional. Aquest anhel bibliogràfic per controlar les publicacions va ser recollit i desenvolupat per Otlet i els seus col·legues, els quals el van ampliar a totes les publicacions internacionals. El seu Repertori Bibliogràfic Universal [v.2.4] no és altra cosa que això. De tota manera, però, cal remarcar que el problema de l'accés per matèries a tot aquest material encara no desperta cap mena de preocupació [RAYWARD, 1985]. Aquesta serà una de les característiques que distingirà els treballs d'Otlet i La Fontaine.

- *Interès per la classificació dels documents.*

La preocupació per l'anàlisi de la informació és encara incipient, trobant-se les seves arrels més pròximes molt vinculades a l'àmbit de la biblioteconomia [v.1.2]. L'accés per matèries a la informació era un aspecte poc o gens tractat per la Bibliografia tradicional, i que va ser introduït per Otlet i La Fontaine, especialment a través de l'adopció del sistema decimal de classificació.

- *Recerca de solucions tecnològiques per a l'emmagatzematge i tractament de la informació.*

Aquesta vessant no es farà especialment manifesta fins ben entrada la dècada dels vint, i tindrà el seu moment més àlgid als EUA, a partir de la dècada dels 50. No obstant això, és igualment determinant a l'hora d'influir en l'orientació de la nova disciplina.

Aquestes preocupacions i interessos ja apareixen de forma més o menys clara a l'article "Un peu de bibliographie" [OTLET, 1892; rep. RAYWARD, 1990]. Aquí Otlet exposa les línies generals del seu programa de control bibliogràfic i elabora una mena de manifest programàtic. Pren la Sociologia com exemple d'aplicació, tot i que el seu sistema podria fer-se extensible a qualsevol altre disciplina. En aquest text es comencen ja a dibuixar les línies mestres d'una nova disciplina que s'anirà configurant i consolidant en el decurs dels anys.

Després de constatar la importància de la Bibliografia per al treball científic fa una crítica a la Bibliografia que es feia a l'època⁶, basant-se en els següents arguments:

- Només hi constaven les dades descriptives dels llibres (autor, títol, etc.).
- En cas de fer-se referència al contingut, només s'inclouïen vaguetats o frases tretes de les cobertes.
- Es concentren bàsicament en els llibres, quan la majoria dels nous treballs de moltes ciències apareixen en diaris i revistes.
- Es tracta de publicacions que apareixen amb retard i que no solen actualitzar-se.
- Les bibliografies nacionals no es fan amb una metodologia comuna que permeti l'intercanvi universal.
- Els sistemes de classificació que utilitzen són independents entre sí.

⁶ Consistia, bàsicament, en la publicació de bibliografies especialitzades, molt utilitzades com a catàleg per a les biblioteques.

El propòsit d'Otlet és el de crear una Bibliografia científica, basada en una metodologia rigorosa que tingués normalitzats tots els seus procediments⁷. Exposa les línies generals d'aquesta *nova* disciplina en base al treball que, juntament amb La Fontaine, ja vénen realitzant a la Société des Sciences Sociales et Politiques. La creació d'un Catàleg general de les Ciències socials hauria de seguir els següents procediments:

- utilitzar fitxes independents per facilitar les manipulacions de la classificació i la contínua intercalació
- format estàndard per a les fitxes (i només imprimir al vers de les mateixes)
- basar-se en tota classe de publicacions i documents (i no pas només en els llibres)
- inclusió de les dades descriptives en un ordre pre-determinat
- establiment d'unes regles per a la confecció d'un resum normalitzat

Al final deixa entreveure l'altre gran problema d'aquest tipus de tasca: el de la classificació, l'assignació de matèries a les referències bibliogràfiques. En aquest moment encara no han pres contacte amb el Sistema de Classificació Decimal de Dewey i, per tant, no pot detallar com ha de ser aquest Sistema Universal de Classificació que concebeix. Tot i això, fa esment a alguns sistemes classificatoris utilitzats pels matemàtics.

En aquest article, doncs, sense parlar encara de cap nova disciplina, ja s'asseuen les primeres bases per a la transformació de la Bibliografia cap a l'especialitat que més tard adoptarà el nom de Documentació. També comencen a dibuixar-se les característiques principals que definiran el treball d'aquesta nova disciplina.

1.1. La Bibliografia

Des del punt de vista històric, l'inici de les tasques bibliogràfiques se sol situar després de la invenció de la impremta, tot i que es pot parlar d'alguns precedents

⁷ P.e., els resums no haurien d'incloure opinió.

aïllats⁸. En aquests moments, la Bibliografia té un caràcter universal, ja que pretén establir la relació de tots els llibres impresos sense marginar cap tema o llengua.

Konrad Gesner (1516-1565), autor de la *Bibliotheca universalis*, és considerat un dels pares de la Bibliografia moderna. La seva obra, impresa al 1545, fou la primera compilació bibliogràfica de caràcter general. Reunia prop de 12.000 notícies bibliogràfiques, ordenant-les alfabèticament per autors (n'apareixen uns 3.000). Tres anys més tard aparegué un altre volum que ofería una ordenació sistemàtica de les mateixes obres bo i seguint una classificació enginyada pel propi Gesner. Finalment, al 1555, va publicar un *Appendix Bibliothecae* contenint 3.000 notícies bibliogràfiques més. (Es calcula que la seva recopilació comprenia un 10% dels títols impresos fins aleshores).

Un altre dels precursors fou Hernado Colón, propietari d'una magna biblioteca i un dels primers en plantejar-se qüestions metodològiques. L'obra *Memoria de la orden que llevaba Colón en su biblioteca*, redactada pel seu bibliotecari Juan Pérez, dóna una idea de l'organització de la seva biblioteca i també del seu contingut.

Durant el s. XVII la Bibliografia deixa de tenir pretensions universals i se centra en nacions concretes o en matèries determinades. Nicolás Antonio (1617-1684), amb la seva *Bibliotheca hispana* -inspirada en l'obra de Gesner-, en seria un exemple. En el primer volum, *Bibliotheca hispana vetus* (1696), es relacionen els manuscrits i incunables hispans des del s. I fins al 1500 ordenats cronològicament. L'obra següent, la *Bibliotheca hispana nova* (1672; 2a. ed. 1783-1788), abraça el període comprès entre 1500-1684 i està ordenada alfabèticament pel nom dels autors.

Al s. XVIII hi ha una considerable expansió de les tasques bibliogràfiques: se segueixen cultivant les bibliografies universals (Teophilus Georgi) i les nacionals i,

⁸ Malgrat no sigui fins després de la invenció de la impremta quan es popularitzen els repertoris i llistes de títols, el seu origen, en forma de manuscrit, és bastant anterior. Així, p.e., el metge grec Claudi Galè va escriure al s. II l'obra *De libris propriis*, presentant una primera aproximació a la idea bibliogràfica equivalent a una *llista d'obres*, Sant Jeroni (s. V), Isidor de Sevilla (s. VII) i Beda el Venerable (s. VIII), entre d'altres, també van fer obres similars.

a més, es desenvolupa particularment la bibliografia especialitzada en temes científics. Es constata també la impossibilitat de redactar, amb el concurs d'una sola persona, una bibliografia universal amb pretensions d'exhaustivitat. Per tant, els inventaris que es realitzaran seguiran un criteri selectiu. O sia, ressenyaran solament les millors obres o aquelles que tinguin una utilitat manifesta per als científics o investigadors.

Els grans moviments científics del s. XIX, així com els progressos en la instrucció pública (reforma de l'ensenyament, creació de grans escoles i instituts a tots els països), la fundació de societats científiques, la multiplicació de la premsa periòdica o la constitució d'arxius i biblioteques feren augmentar la importància de les tasques bibliogràfiques, enteses aleshores com una forma de difusió de la producció intel·lectual.

En aquests mateixos anys i degut al considerable creixement quantitatiu de la producció impresa i a la versatilitat dels documents de l'època (gran nombre de revistes, butlletins de societats, actes de congressos ...) apareixerà un nou tipus de repertori més adaptat a aquestes circumstàncies. Naixeran, doncs, les bibliografies especialitzades corrents o *current bibliographies* d'aparició periòdica i referides bàsicament als articles de revista. Alguns d'aquests repertoris més coneguts són: *Chemisches Zentralblatt* (1830), *Fortschritte der Physik* (1845), *Quartely Journal of the Chemical Society* (1847) que posteriorment esdevingué el *British abstracts*, el *Zoological record* (1864), l'*Engineering Index* (1884), tot i que se'n poden trobar exemples per a cada una de les ciències i tècniques.

També és significativa la importància creixent que van anar adquirint les publicacions periòdiques. A la 1a. Conferència de l'American Libraries Association (ALA), al 1876, les qüestions referents al control de les publicacions periòdiques es va arribar a convertir en un problema seriós i de considerables proporcions. Començarà un moviment per tal de promoure l'anàlisi temàtica de les publicacions periòdiques. L'obra *An alphabetical index to subjects treated in the reviews and other periodicals* ... auspiciat per la Biblioteca de la Universitat de Yale i publicat en el 1848, podria ser un exemple pioner d'aquesta línia.

En aquest segle encara es restringeixen més els criteris de selectivitat per a establir les bibliografies. Es valorarà tant el fons (obres amb contingut científic reconegut) com la forma (obres rares i curioses, boniques, etc.), barrejant una mica criteris científics i altres de bibliòfil. Destaquen les obres de Brunet, *Manuel du librairie et de l'amateur de livres* (1810) i la de Theodor Graesse, *Trésor des livres rares et précieux* (1859-60). Al 1867 es presenta el *Catalogue of scientific papers*, una bibliografia científica general amb una nova metodologia.

Tot i això també es poden trobar diversos intents de realització de bibliografies universals, els qual serien un antecedent molt directe a l'obra posterior d'Otlet i Lafontaine. Entre aquests, es podrien citar el pla presentat per Charles E. Jewet a l'American Association for the Advancement of Science (1850) pel control de la publicació dels catàlegs, la proposta de Cornelius Walford de confeccionar un catàleg general de la literatura anglesa (1a. Conferència Internacional de Bibliotecaris, Londres, 1877), o el pla presentat a la 2a. Conferència Internacional de Bibliotecaris per a publicar un catàleg universal de publicacions periòdiques (Londres, 1898) [LASSO, 1951:243].

A finals del s. XIX també comencen a néixer les primeres associacions de bibliògrafs, entre les quals es poden esmentar la Bibliographical Society (1892), la Bibliographical Society of Chicago (1899), que es convertirà posteriorment en l'American Bibliographical Society (1904). Aquestes societats estaven formades, al principi, per bibliotecaris, col·leccionistes de llibres, antiquaris, professors de literatura, historiadors, etc. A mesura que avançà el temps, no obstant, tots aquests darrers anaren desplaçant els bibliotecaris. Aquestes associacions van ser coetànies de l'Institut Internacional de Bibliografia (IIB) [v. 2.3.1], i compartien amb aquest l'interès pel control bibliogràfic. Posteriorment, però, [RAYWARD, 1983] aquests primigenis interessos s'anaren substituïnt (no pas, és clar, a l'IIB) per una preocupació acadèmica en els llibres en tant que objectes físics⁹.

⁹ És a dir, per la història del llibre, la impremta, l'edició, la descripció de llibres antics i rars, pel problema de la transmissió de textos, etc.

Els estudiosos de la Bibliografia continuen, òbviament, la història d'aquesta fins al moment present¹⁰. Abandonar la seva caracterització a les acaballes del s. XIX no és casual ni tampoc un oblit. La presència en aquest estudi d'un esbós tant de la Bibliografia com de la Biblioteconomia [v. 1.2] té com a única pretensió oferir uns antecedents mínims -provinents d'ambdues branques- a la disciplina documental, l'autèntic objecte central d'aquest estudi.

1.2. La Biblioteconomia

La biblioteconomia és la disciplina que estudia l'organització i l'administració de les biblioteques, amb particular atenció als mètodes de catalogació i ordenació dels fons bibliogràfics (majoritàriament llibres, encara que no de forma exclusiva) per tal de facilitar-ne l'ús. Les funcions bàsiques de la disciplina serien, doncs, l'adquisició, conservació i el servei o difusió dels documents, especialment llibres.

La biblioteconomia, com a saber o suport tècnic vinculat a la tasca de les biblioteques, és un coneixement que ve de molt antic. Ara bé, no és fins a finals del s. XIX que comença a perfilar-se una mica amb detall el camp de la disciplina i emergeix com una ocupació professional diferenciada. Diversos factors ajudarien a explicar-ho:

- *La creació de les primeres associacions professionals.*

A l'octubre del 1876 es constitueix a Filadelfia (EUA) l'American Library Association (ALA)¹¹ i, un any més tard, a la Gran Bretanya, la Library Association (LA). Aquestes associacions pioneres posen la llavor per a la professionalització, i fan aparèixer, al mateix temps, la consciència de la professió.

¹⁰ La preocupació pel control bibliogràfic seguirà fins molts anys després d'Otlet i La Fontaine, per als quals només va representar una de les línies que s'encarregaren de fer evolucionar i transformar.

¹¹ L'ALA es funda a partir d'una trobada d'uns 90 bibliotecaris i altres persones interessades en la matèria. Entre els presents hi havia diverses personalitats de l'època: Melvil Dewey, l'editor R.R. Bowker i C.A. Cutter.

- *Publicació de diverses obres especialitzades.*

Melvil Dewey treurà a la llum, al 1876, la *Decimal classification*. Aquesta obra aconseguirà un ràpid ressò (Otlet i La Fontaine l'adoptaran per al seu projecte de Repertori Bibliogràfic Universal [v.2.4]) i serà el fonament de les dues classificacions generals més exteses: la Dewey classification (localitzada especialment als EUA) i la Classificació Decimal Universal (a Europa). En el mateix any, Cutter publica *Rules for a dictionary catalog*, que posarà les bases per al tractament dels documents, en especial per a la confecció dels catàlegs diccionari, una de les eines més importants per a la recuperació dels documents. Al 1887 apareixeran les primeres publicacions especialitzades en la matèria: el *Publisher's weekly* i el *Library journal* (de l'American Library Association), ambdues nord-americanes, i *Library Chronicle* (de la britànica Library Association).

- *L'establiment de l'ensenyament de la biblioteconomia.*

Dewey, a més d'idear un sistema de classificació universal, va donar també categoria acadèmica a la biblioteconomia. Al 1883 va proposar al president del Columbia College de Nova York la creació d'una *School of library economy*, la qual va començar a funcionar a partir de gener del 1887. En el primer curs ja va comptar amb uns 20 alumnes, dels quals només tres eren homes. Un any més tard, Dewey amplia el programa dels cursos i en modifica el títol, anomenant-lo *Library science* tot i que la variació no sigui justificada per l'adopció de cap classe de metodologia científica adaptada a les funcions o formes d'operar de la biblioteconomia. A partir d'aquest moment, no obstant, es desenvoluparà una nova disciplina que s'extindrà arreu del món. Degut a un problema amb el tipus d'alumnat, l'Escola de New York ha de plegar i, al 1889, Dewey obre una altra escola a la New York State Library, a Albany. A partir d'aquesta primera experiència, van néixer d'altres iniciatives: l'Escola de biblioteconomia de Siracusa (Nova York, 1897), l'Escola de Carnegie (Pittsburg, Pennsylvania, 1900), l'Escola de biblioteconomia del Simon College (Boston, 1902). Moltes d'elles van assolir una certa continuïtat, tot i que segons alguns autors, no és fins a la dècada dels 20 en què s'asseuen les bases per a l'educació dels bibliotecaris.

En anglès, diversos han estat els termes emprats per a designar aquesta disciplina. Al primer d'ells, *library economy*, el va substituir *library science* o *library service* i, darrerament, tal vegada sigui *library and information science* el més emprat. (Aquest terme és utilitzat per la majoria de Col·legis i Escoles universitàries americanes, així com per la classificació temàtica de l'*Ulrich's periodicals directory*, el repertori anual de publicacions periòdiques més important del món). En català i en castellà s'ha mantingut el terme biblioteconomia, tot i que a l'Amèrica del Sud utilitzen preferentment *bibliotecología*.

En certa manera, l'obra de l'Institut Internacional de Bibliografia (IIB) [v. 2.3.1] és el primer desenvolupament significatiu, després de Dewey i Cutter, d'aquesta disciplina. Poc a poc, però, la preocupació per la conservació del coneixement humà enregistrat no se centrarà exclusivament en els llibres, sinó que s'ampliarà a tota classe de documents.

Amb posterioritat es crearà també una organització internacional de bibliotecaris. La idea de la mateixa fou llançada per M. Gabriel Henriot al 1926 en un congrés realitzat a Praga. Una de les funcions que hauria d'assumir aquesta nova associació seria la preparació dels congressos i conferències internacionals de la matèria. A l'any següent, a Edimburg, s'aprova aquesta proposta i es constitueix l'entitat. Al 1930 l'organització adopta el seu nom actual: International Federation of Library Association (IFLA). [v. 2.3.1]

Les diferències entre la bibliografia i la biblioteconomia, en aquests anys, foren prou clares. La bibliografia tenia una orientació acadèmica general envers els llibres en quant suports culturals complexes, mentre que la biblioteconomia s'ocupava del les funcions i requeriments operatius de les biblioteques.

2. Bibliografia (1895-1931)

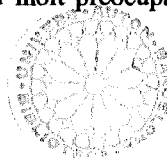
Tot i que *bibliografia* sigui un terme usat molts anys abans de 1895 i també després de 1931, l'encapçalament del present capítol porta l'acotació 1895-1931, perquè pren com a dates de referència la creació de l'Institut Internacional de Bibliografia (IIB) i el seu posterior canvi de nom. Es tracta de l'estudi dels anys en què *bibliografia* era el terme més comú per a designar la nova disciplina iniciada a l'entorn de les activitats de l'Institut Internacional de Bibliografia. (De tota manera, a efectes pràctics, aquest període es pot donar per acabat poc després de la 1a G.M., tot i que el terme *bibliografia* encara es mantingués com a designació oficial de l'IIB fins al 1931).

2.1. Descripció general

Dos advocats belgues, Paul Otlet¹² (1868-1944) i Henri La Fontaine¹³ (1854-1943), són considerats els fundadors de la Documentació. Ambdós estaven preocupats per l'organització i recopilació de les publicacions i obres científiques i recullen, en certa manera, la metodologia de la Bibliografia i també la de la Biblioteconomia donant-les-hi, no obstant, una nova orientació.

¹² Advocat de professió. Ben aviat, però, va interessar-se pel camp de l'organització bibliogràfica i també per l'establiment de relacions internacionals de caire no-governamental. A més de l'IIB, també fundarà diverses associacions i organismes. Després de la 1a G.M. participarà en la primera experiència docent de la biblioteconomia a Bèlgica (L'Ecole Centrale de Service Social).

¹³ La Fontaine no era tampoc ni bibliotecari ni bibliògraf. Era un advocat fascinat per la política que, paral·lelament a la tasca bibliogràfica va realitzar una notable carrera de polític. Al 1894 va entrar, com a senador socialista, al Parlament belga. Va ser secretari del Senat en el període 1907-1919 i vice-president entre 1919 i 1932. Al 1889 serà fundador de la Societat Belga per l'Arbitratge i la Pau i, més tard, participarà també en la fundació de la Oficina Internacional de la Pau de la qual arribarà a ser-ne president. Tota aquesta activitat en pro del pacifisme li valdran el reconeixement internacional al 1913 amb la concessió del Premi Nobel de la Pau. També va ser el representant belga a la 1a Assemblea de la Lliga de Nacions (1920). Desenvoluparà, a més, una àmplia activitat nacional i internacional creant o proposant la creació de diverses organitzacions. Tot i aquesta multiplicitat d'interessos i dedicacions, Otlet, en un article biogràfic, el creu molt preocupat i interessat per la bibliografia i la classificació.

La seva visió de la bibliografia, no obstant, anava més en la línia del que abans s'ha anomenat control bibliogràfic, i no tant en l'interès pel llibre en quant a suport físic. Per altra banda, no s'ocupaven només dels llibres, sinó que estaven preocupats també pels articles de publicacions periòdiques, els catàlegs, les patents, els informes, els arxius, les fotografies, les postals, etc.

La seva visió de les biblioteques també era una mica diferent a la que es posseïa a l'època. La biblioteca, al seu entendre, no havia de ser tan sols un dipòsit de documents, sinó que s'havia de convertir en una oficina dinàmica, amb capacitat de subministrar i difondre ràpidament els seus fons documentals. L'acompliment d'aquesta orientació contribuiria enormement a millorar i augmentar la producció científica. Les relacions amb els bibliotecaris foren, en general, dolentes. No els va agradar gaire l'aparent competència ni les intencions d'assimilació per part dels documentalistes¹⁴.

En opinió d'Arntz [ARNTZ, 1986:15], tant per Otlet com per La Fontaine, la Documentació no era una finalitat en sí mateixa, ni tampoc un instrument amb el qual es podia obtenir informació, sinó més aviat l'equipament necessari per afavorir un moviment i cooperació internacionals que hauria de conduir a la pau universal. El terme bibliografia -composició de dues paraules gregues- és posterior en el temps a l'objecte que designa: un repertori o llista de títols¹⁵. Diversos són els termes emprats per a fer-ne referència: *catalogus*, *index*, *nomenclator*, *repertorium*, *inventarium* o *bibliotheca*¹⁶. Més endavant, en el s. XVII també s'usaren *història literària* i *notitia librorum*.

¹⁴ A la Gran Bretanya, en canvi, hi hagué una certa confluència, exemplificada per l'absorció de la British Society for International Bibliography per part de l'ASLIB (1937) [v.2.1.2.]. D'aquesta manera, els documentalistes i els bibliotecaris especialitzats actuaren de forma més o menys conjuntada.

¹⁵ Com ja s'ha vist [v. 1.1], des del s.II amb l'obra de Claudi Galè, ja hi ha constància de l'existència d'obres d'aquest tipus.

¹⁶ Aquest últim terme va ser utilitzat per Konrad Gesner [v.1.1] al 1545 per donar títol a la seva obra magna.

El terme *bibliographia* serà emprat per primer cop a França per Gabriel Naudé, secretari i bibliotecari de Mazarino, en la seva obra *Bibliographia politica* (1633). Malgrat el nom, no es referia exclusivament a una llista de llibres, sinó que era una guia discursiva a ells. Durant tot el s. XVII, el terme és fa servir en aquest sentit i s'alterna en l'ús amb *bibliotheca*.

Segons Malclès (1989:8), el terme *bibliographie* no apareix a la 1a. edició del Diccionari de l'Acadèmia Francesa (1694). A la *Encyclopédie ...* (1751) de Diderot i d'Alembert hi consta *bibliographe*, referint-se a la persona versada en manuscrits antics, definició inspirada en el *Dictionnaire de Trévoux* (1704) que considera la bibliografia com el coneixement i desxiframent de manuscrits antics (en escorça d'arbre, paper o pergamí). En el s. XVIII, doncs, la bibliografia és considerada a França com la ciència del paleògraf, una auxiliar de la història, i no la contemplen com l'elaboració de repertoris d'obres.

Al 1762 el diccionari de l'Acadèmia admet *bibliographie* tot i que el remet a *bibliographe*, "le nom que l'on donne à ceux què déchiffrent les anciens manuscrits et qui sont versés dans la connaissance de tous les livres tant imprimés que manuscrits" [citat per MALCLÉS, 1979:8]. El *Dictionnaire de Trévoux*, a l'edició de 1771, repren la definició anterior però hi afegeix, a més, el sentit modern del terme. Posteriorment, en el 1789, J.F. Née de la Rochelle defineix el terme com "el coneixement del món literari i la descripció dels seus elements" [citat per WOLEDGE, 1983:267]. L'ús més comú a França, però, fou per a designar el camp que inclou la història del llibre i la classificació i que, a cops, abarcava també l'àmbit de la biblioteconomia.

A Alemanya, en canvi, es refereix a llistes de llibres, tot i que no es distingia massa entre "coneixement dels llibres" i "coneixement de llistes de llibres". (El que ací s'anomenaria Bibliofília en contraposició a la Bibliografia).

Joan Coromines també vincula el terme català a la doble arrel grega apuntada. El seu significat etimològic es refereix a "descripció i llista de llibres" i "llista de llibres que

tracten d'una matèria". Als diccionaris catalans de la llengua, tant el Fabra com el de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), hi consta clarament la Bibliografia com a disciplina científica.

Aquest mateix terme serà el que adoptaran, a finals del s. XIX, els belgues Otlet i La Fontaine per tal de designar, en un primer moment, el seu camp de treball.

2.2. Formació

(En trobar-nos a les beceroles del naixement d'una nova disciplina es fa difícil parlar de forma molt detallada, en aquests moments, dels vessants de formació, professió i producció científica. Es tracta d'aspectes encara poc desenvolupats i que, com es veurà, es troben gairebé totalment lligats a la tasca i obra de l'IIB).

L'ensenyament de tècniques específiques per al control bibliogràfic és totalment inexistent en aquest període. Si de cas, cal fer referència a la formació en el camp de la biblioteconomia que comença a estendre's per Europa. La Documentació no era encara un saber prou definit i perfilat com per disposar ja, d'entrada, d'uns estudis propis.

2.3. Professió

2.3.1. Associacions internacionals: l'Institut Internacional de Bibliografia

La delimitació d'una nova professió va lligada a les tasques d'Otlet i La Fontaine, que es concretaran, especialment, en la creació d'una associació internacional de bibliografia, l'Institut Internacional de Bibliografia (IIB), el qual amb el temps es convertirà en l'actual Federació Internacional d'Informació i Documentació (FID).

En el 1890 La Fontaine és l'encarregat de la Secció de Bibliografia de la Société des Etudes Sociales et Politiques, amb seu a Brussel·les, i coneix allí Paul Otlet. A l'any següent publiquen per primer cop el *Sommaire périodique des revues de Droit*, un repertori de publicacions periòdiques especialitzades en el camp del Dret.

En el 1892 funden l'Office International de Bibliographie Sociologique, la qual serà el fonament i embrió de l'Institut Internacional de Bibliografia (IIB). En el mateix any, Otlet publica l'article "Un peu de bibliographie" [v.1].

En el 1894 coneixeran la Classificació Decimal de Melvil Dewey, la qual els semblarà molt útil de cara a l'organització i classificació dels repertoris que estan duent a terme i, per aquest motiu, en faran una petita adaptació i traducció a la llengua francesa. Per altra banda, l'Oficina assumirà la tasca recopiladora ja iniciada i tirarà endavant la publicació d'un altre repertori especialitzat en Sociologia i en projectaran cinc més.

Aquests projectes i petites realitzacions que s'emprengueren tingueren la virtut de posar en contacte i aglutinar un sector d'individus dedicats a un mateix tipus d'activitat, malgrat que provinguessin de camps científics molt diversos.

La 1a. Conferència Internacional de Bibliografia, organitzada per Otlet i La Fontaine, es va celebrar entre el 2 i el 4 de setembre del 1895 a Brussel·les. El principal acord al qual s'arriba és la creació de l'Institut Internacional de Bibliografia (IIB), el qual tindrà per objecte l'"estudi de les qüestions referents al llibre i a l'organització sistemàtica de la Documentació sobre bases internacionals i universals" [INSTITUT, 1909:1]. També es va decidir l'adopció del sistema decimal de classificació. Aquest serà el preludi i l'assentament d'unes bases que s'aniran afermant en les successives conferències que s'aniran celebrant (1897, 1900, 1908 i 1910)¹⁷. També es va crear,

¹⁷ En la Conferència de 1897, p.e., es va acordar incentivar la fundació d'Instituts Nacionals de Bibliografia.

amb el suport econòmic del govern belga, l'Oficina Internacional de Bibliografia¹⁸. Aquest organisme, molt ben dotat de mitjans, s'ocupava de l'edició dels repertoris i col.leccions de l'IIB.

L'Oficina Internacional de Bibliografia (OIB), que va ser el primer centre de documentació del món, venia a ser l'òrgan executiu de les resolucions de l'IIB. L'Oficina constava solament de cinc "membres efectius" anomenats pel rei i estava ubicada a les dependències de la Biblioteca Reial de Brussel·les. La Fontaine, en la seva condició de senador socialista, mal vist pel rei, va centrar el seu principal pes a l'IIB, i no a l'OIB.

L'IIB volia esdevenir la institució responsable de l'organització internacional de la documentació. Volia crear una mena de Memòria mundial, la qual no es limitaria a enregistrar fets, sinó que permetria la seva recuperació de forma instantània. Els seus principals objectius eren: [OTLET, 1907, reprint RAYWARD, 1990:110]

- *L'estudi i difusió de les matèries teòriques i pràctiques relacionades amb la Documentació.*

A fi de poder elaborar una metodologia documental general (en aquest text ja utilitza clarament el terme documentació) calia treballar en pro de la normalització i homologació de les tècniques bibliogràfiques i els mètodes de tractament dels documents de l'època. També estaven interessats en l'estudi de totes les matèries relacionades amb la Bibliografia.

- *La creació de col.leccions de documents elaborades sistemàticament i el desenvolupament de repertoris des d'un punt de vista universal.*

Això es va concretar, bàsicament, en la realització i publicació del Repertori Bibliogràfic Universal (RBU) [v. 2.4].

¹⁸ Es tractava d'una agència quasi-oficial del govern belga que, formalment, no va deixar d'existir fins al 1985 quan els seus antics locals del Mundaneum van ser traspassats al Centre de Lectura Pública de la comunitat francesa de Liège. D'aquesta manera, tot i que l'OIB era una mena de quarter general de l'IIB, es tractava d'entitats diferents.

- *L'establiment de canals de cooperació en relació a la formació i ús d'aquestes col.leccions i repertoris.*

L'IIB era una institució que naixia amb una vocació d'universalitat. La seva pretensió era establir seus a tots els països per tal de coordinar a nivell internacional la cooperació i l'intercanvi en matèria de bibliografia. En aquesta línia, endegaren i promocionaren la creació de diversos catàlegs col·lectius de publicacions, d'altres d'interbibliotecaris, publicaren també el *Bulletin de l'IIB*, que seria el mitjà que emprarien per a l'intercanvi de la informació bibliogràfica.

La 1a. Guerra Mundial va obligar a paraitzar, a més de la confecció del RBU, totes les tasques endegades i va fer reconsiderar a fons els ideals d'universalitat i concòrdia que presidien les activitats de l'IIB¹⁹. Les repercussions de la contenda van ser prou profundes i l'Institut mai no se'n va poder recuperar totalment.

Després de la guerra, no obstant, l'organització ja comprenia dotze països: els EUA, Bèlgica, Txecoslovàquia, Dinamarca, França, Gran Bretanya, Alemanya, Holanda, Itàlia, Polònia, la URSS, i Suïssa. Per altra banda, estaven en curs de formació les organitzacions estatals d'Austria, Hongria, Noruega, Rumania, Suècia i Espanya. Tot i això, aquests són uns anys de dura crisi. Entre el 1914 i el 1924, l'IIB no va tenir ni president. El govern belga, no obstant, va donar a l'OIB el Palais du Cinquantenaire (anomenat Palais Mondial per Otlet) i, d'aquesta manera, es va poder celebrar al 1920 el congrés de l'IIB²⁰.

¹⁹ Fins i tot les seves oficines van ser ocupades per les forces militars.

²⁰ El Palais Mondial, però, va ser definitivament tancat l'1 de juny de 1934 pel govern belga, tot i les protestes d'Otlet, Lorphèvre i altres membres de l'Institut.

2.3.2. Associacions nacionals

Amb posterioritat a la fundació de l'IIB, també començaren a sorgir diverses associacions nacionals que aglutinaven els investigadors o professionals de la documentació els quals moltes vegades, solien provenir del camp de la biblioteconomia. Un sector de les associacions de bibliotecaris, el més dinàmic i atent al córrer del temps, comença a separar-se de les tasques i objectius tradicionals de la biblioteconomia i constitueix associacions independents. Eren els anomenats bibliotecaris especialitzats, els quals formaran, com es veurà en el proper capítol, el bressol dels documentalistes i de les seves associacions.

L'exemple més clar d'això el constitueixen els bibliotecaris especialitzats de Nord-Amèrica. Aquests, amb John Cotton Dana al capdavant, s'havien separat de l'ALA i havien format la seva pròpia organització, anomenada Special Libraries Association (SLA) ocupada en

"promoting the collection, organisation and dissemination of information in specialised fields and improving the usefulness of special libraries and information services" [citat per FRANK, 1961:221]

La SLA va néixer formalment a Brettonwoods (New Hampshire) al juliol de 1909, aprofitant una trobada dels membres de l'ALA. Els primers membres (els socis constituents van ser 57) treballaven essencialment en les àrees dels negocis i de les ciències socials. Trenta anys més tard, això havia canviat bastant: la meitat dels bibliotecaris especialitzats treballaven en les àrees de ciència i tecnologia.

La diferència essencial entre els bibliotecaris tradicionals i els especialitzats era l'orientació d'aquests darrers envers àrees no estrictament vinculades a la biblioteca pública (empreses privades, àrees econòmiques i de ciències socials, etc.). Els fundadors de l'SLA consideraven que l'ALA no era prou conscient o que no atenia prou bé les seves necessitats i especificitats.

2.4. Producció científica

En aquest cas, també cal anar a cercar a l'activitat de l'IIB per tal de trobar les primeres activitats científiques de la disciplina. Aquestes es concentrarien en tres pols bàsics: realització del RBU, edició i actualització de la CDU i edició de diverses publicacions periòdiques.

- *El Repertori Bibliogràfic Universal (RBU)*

"Le Répertoire Bibliographique Universel est conçu comme un catalogue dans lequel doit être enregistré intégralement et classée toute la production intellectuelle, sous une forme qui en constitue l'inventaire, et qui la rende largement accessible à tous et à toutes fins. Il doit s'étendre aux oeuvres, comprendre les écrits de tous les temps, produits en tous pays, sous toutes les formes de toutes les matières. En doivent faire partie les livres, brochures, feuilles volantes, les périodiques, les journaux, les publications officielles, les ouvrages scolaires. En seront exclus la musique, les estampes, la numismatique, l'épigraphie, les pièces d'archives." [OTLET, 1934:404]

En altres paraules, pretenia recollir al seu si tot el saber científic de l'època, tota la producció de la ciència d'aquell temps, tasca molt vinculada als ideals d'universalitat i cooperació de principis de segle. Volia esdevenir una mena de Biblioteca mundial ideal. Per a Otlet i La Fontaine, organitzar i mantenir al dia aquesta mena de Catàleg Bibliogràfic Internacional era contemplat com la clau de volta que contribuiria al manteniment de la pau i concòrdia internacionals. Aquest desig de confeccionar una bibliografia universal, a l'estil de les realitzades en els segles anteriors, ja posseïa com a petit precedent i experiència prèvia el seguit de bibliografies i recopilacions sumàries realitzades en els camps del Dret i de la Sociologia.

Per tal de confeccionar aquesta magna bibliografia calia predeterminedar amb precisió la metodologia i tècniques que calia aplicar. Per un costat, acordaren adoptar un sistema de fitxes uniformes, de 125 x 75 mm., i per l'altre, es decidiren per la *Decimal Classification* de l'americà M. Dewey la qual, a més de posseir un caràcter universal (comprèn tots els camps del saber), permetia classificar mitjançant un procediment de subdivisions jeràrquiques il·limitades qualsevol matèria. D'aquesta

manera, l'RBU estaria ordenat per autors i, a més, per matèries, de forma sistemàtica, seguint la classificació decimal.

Com es pot imaginar, l'RBU era una obra de realització utòpica amb els mitjans que es posseïen aleshores. La producció científica ja era prou notòria com per fer gairebé impossible la seva catalogació de forma exhaustiva en un únic i gran repertori. Al 1895 es disposava d'unes 400.000 entrades, que passaren a ser 3 milions al 1903. Sis anys més tard, ja s'havien confeccionat uns 8 milions de fitxes, i en el 1914 la redacció s'acostava als 11 milions. A partir d'aquesta data, però, la guerra va obligar a interrompre els treballs bibliogràfics i els greus problemes econòmics de la postguerra en van impedir també la continuació. Al 1934, i segons diu Otlet [1934:405], es comptabilitzaven 15.646.346 fitxes, un lleuger augment respecte als anys anteriors a la Guerra, ja que després de la mateixa aquest projecte havia deixat de ser un objectiu prioritari.

- *La Classificació Decimal Universal*

El treball d'Otlet i La Fontaine estava presidit, com ja s'ha esmentat, per un gran interès en l'accés per matèries a les referències bibliogràfiques. Això ja va quedar ben palès a "Un peu de bibliographie" [v.1]. Ara bé, els primers contactes amb la Decimal Classification de Dewey no es produeixen fins al 1894. Un any després, ja li demanen autorització per utilitzar, adaptar i traduir al francès la seva classificació, cosa que van fer aleshores d'una forma parcial (van començar per la part de Sociologia) i en edició d'ús intern.

Fins al 1905, però, no es va publicar el *Manuel abrégé du Répertoire Bibliographique Universel*, o 1a. edició de les taules de la Classificació Decimal Universal, i al 1907 aparegué la versió completa que recollia les pautes metodològiques per a la confecció del RBU i, a més, oferia l'adaptació, desenvolupament i traducció definitiva de la *Decimal Classification* que s'havia estat emprant provisionalment fins aleshores en la redacció de les fitxes. Amb aquesta publicació en llengua francesa pren cos, per primer cop, el que després serà la *Classificació Decimal Universal* que ha arribat amb successives modificacions i ampliacions fins als nostres dies.

La 2a edició de les *Tables de Classification Décimale*, preparada per La Fontaine, va aparèixer entre el 1928 (vol.1) i el 1929 (vol. 3) tot i que els índexs (4rt i darrer volum) no es van publicar fins al 1933.

- *Publicacions de l'IIB*

La principal publicació periòdica de l'IIB en aquests anys va ser el *Bulletin de l'Institut International de Bibliographie* (1895-1914). Els anys 1912 i 1913, però, la publicació no va aparèixer. El període 1920-1929 van veure l'edició d'alguns números isolats del *Bulletin*.

- *Congressos internacionals*

Les Conferències Internacionals de Bibliografia i Documentació van celebrar-se els anys 1895 -creació de l'IIB-, 1897, 1900, 1908, 1910 i 1920. A partir del 1908 es va afegir la paraula documentació al nom de les conferències.

2.5. Concepcions teòriques

El terme *bibliografia* aparegué, en el sentit que es tracta en aquest estudi, en els primers textos i obres de Paul Otlet, sens dubte el màxim teoritzador d'aquesta primera etapa de la disciplina documental. Tot i que no fos l'encunyador del mot es va decidir diverses vegades a assajar de definir-lo i acotar-lo amb certa precisió. També cal destacar l'ús que comença a fer de *documentació* així com de la progressiva acotació de sentit que li va concedint al terme

En un dels seus primers treballs teòrics, "Les sciences bibliographiques et la documentation" [OTLET, 1903], Otlet constata la manifesta polisèmia del terme *bibliografia*, el qual s'empra d'una forma molt genèrica per a designar aspectes relacionats tant amb l'edició, com amb la història del llibre, la biblioteconomia, la bibliofília o les tècniques bibliogràfiques. Propugna l'establiment de *Ciències bibliogràfiques* com a terme més adequat per tal d'anomenar aquest grup de

coneixements esmentats i l'estat dels estudis relatius a ells. Otlet és ben conscient que el seu treball recull tècniques i aspectes de diverses branques però que no es pot assimilar a cap d'elles i que, per tant, és necessari buscar-li una designació nova. El terme *documentació* és emprat per primer cop en aquest article, però no pas per a designar l'àmbit concret al qual ens referim, sinó per tal de referir-se al conjunt o recopilació de documents.

En el 1905, a "L'organisation rationnelle de l'information et de la documentation en matière économique" [OTLET, 1905] empra de nou *documentació*²¹ amb un significat com l'anterior, però a més, en diversos sentits més, que no fan referència explícita al nom de la disciplina:

- procés de recollida de documents
- col·lecció de documents referents a una matèria particular
- cos de documents subministrat a un usuari o investigador

Ara bé, en un determinat fragment especifica quines han de ser les funcions bàsiques de la Documentació (a la qual anomena, no obstant, *organització documental racional*). La caracterització de la disciplina segons les funcions o operacions que aquesta realitza serà una de les formes més comunes de definir-la, especialment a partir de la maduresa de la Documentació.

"*Recueillir* au jour les jour des renseignements utiles, sûrs, abondants et récents, les *conserver* sous une forme adéquate, les *distribuer* largement, rapidement, facilement, ce sont là les trois aspects principaux sous les quels doit être envisagée toute organisation documentaire rationnelle." [OTLET, 1905:7]

En aquest moment es pot veure que Otlet té bastant clar quines són les operacions bàsiques (i el seu ordre encadenat) a les quals s'ha de dedicar la disciplina documental. Posteriorment s'ampliaran aquestes funcions, però sense modificar-se l'estructura bàsica especificada aquí.

²¹ Segons Mikhailov [1973:46], aquesta seria la primera referència escrita del terme *documentació* en el seu sentit modern.

En un altre article del 1907 titulat "La Documentation", es fa esment amb més profusió al terme *documentació* caracteritzant-se'l de la següent manera:

"... mise en oeuvre de l'ensemble de sources écrites ou graphiques de nos connaissances, telles qu'elles sont constituées par les documents de toute nature et principalement les textes imprimés" [OTLET, 1907:3]

El concepte ara ha variat una mica, referint-se concretament a l'art de saber utilitzar les fonts d'informació, de fornir l'usuari dels materials d'estudi que formen la ciència i experiència universal. Es parla, a més, del *mètode documental*, o procés de formació de catàlegs de documents en fitxes bo i seguint la CDU, equiparant-lo a altres mètodes d'investigació com podrien ser l'observació, l'experimentació o la deducció.

Amb el terme *documentació* es refereix a tots els aspectes relacionats amb l'estudi dels documents en un sentit ampli (llibres, publicacions periòdiques, patents, resums, etc.) ja fossin escrits o gràfics. D'aquesta manera amplia bastant els horitzons de la bibliografia preocupada essencialment per les monografies. També fa referència a l'objectiu de la Documentació, que no és altre sinó el ràpid i detallat subministrament de les fonts d'informació als investigadors. Tal vegada aquest sigui el text on s'aborda de forma més detallada i profunda les característiques de la nova disciplina i també on es manté una coherència denominadora pràcticament total.

"La Documentation, elle, a pour but de fournir rapidement et facilement à tous les chercheurs, quel que soit leur degré de connaissance ou de culture, des matériaux d'études qui totalisent l'expérience universelle, et des renseignements détaillés sur des points donnés particuliers. Elle est, en matière scientifique, technique, historique sociale et industrielle, l'intermédiaire systématiquement organisé entre le public et les documents, entre ceux qui lisent et ceux qui écrivent." [OTLET, 1907:4]

A partir d'aquest moment es fa més freqüent l'ús de *documentació* malgrat que ningú no es preocupi de la seva polisèmia. Així, p.e., a la Conferència Internacional de Bibliografia del 1908 s'afegeix "... et de Documentation". Allí, Otlet parla d'organitzar la Documentació Universal, de la següent manera:

"Organiser la Documentation Universelle, c'est inventorier les écrits de manière à connaître tout ce qui a été publié et à rattacher chaque publication isolée à l'ensemble des publications de même nature." [CONFERENCE, 1908:5]

També afirma que:

"Organiser la documentation, c'est créer la Memóire mondiale et la faire fonctionner comme un vaste mécanisme destiné à capter et à condenser les connaissances éparses et diffuses et à les distribuer partout où besoin en est." [CONFERENCE, 1908:5]

De l'anàlisi de la producció teòrica sobre la disciplina en les primeres dècades del nostre segle es podrien ressaltar dos aspectes:

- No es constata un desig massa manifest per tal de definir, delimitar, anomenar i caracteritzar la nova disciplina. No hi ha un excessiu interès per teoritzar sobre la matèria, més palès en etapes posteriors. Els esforços es concentren més aviat en l'activitat tècnica o pràctica de la mateixa. Potser això explicaria una mica la migradesa de definicions i aproximacions teòriques al terme.

- Es fa palesa una clara indefinició terminològica, juntament amb una certa despreocupació, a l'hora d'utilitzar *bibliografia* i/o *documentació*. No hi ha uns criteris clars d'aplicació d'un o altre terme, degut sobretot a la poca delimitació teòrica realitzada tant de l'un com de l'altre. Tot i això, preval l'ús de *bibliografia* com a terme designador d'aquest àmbit teòric, almenys durant les dues primeres dècades. El significat del terme *documentació* és prou difícil de precisar, degut a la versatilitat exposada²², malgrat que ja comenci a adquirir una presència incipient en els textos teòrics de l'època.

²² No obstant això, a "La documentation", article de 1907 apareix ja una moderna caracterització de la documentació, sense utilitzar per a res l'antic nom de bibliografia.

2.6. Valoració final

Cal destacar el fet de que es tracta encara d'una etapa de gestació de la disciplina, amb les dificultats que per a l'anàlisi comporta aquesta provisionalitat. La literatura científica és encara escassa, no existeix formació específica, tot just es gesten les primeres associacions, etc.

El terme que preval a les denominacions de les associacions (l'IIB, l'OIB), a les publicacions (Bulletin de l'IIB, Répertoire Bibliographique Universel) o a les conferències (Conference International de Bibliographie), és *bibliografia*. Tot i això, en els textos teòrics d'Otlet comença a despuntar, especialment a partir del 1907 [v.2.5], la utilització de *documentació* malgrat no se'n concreti massa bé encara el significat.

3. Documentació (1920 -)

3.1. Descripció general

A partir del 1920, un cop superats els efectes de la Gran Guerra, es recupera el terme documentació. Durant els anys vint i els trenta, a mesura que se li va acotant i precisant el significat, anirà adquirint un clar predomini i tindrà una àmplia difusió en la majoria dels cercles científics de la matèria.

Una de les primeres utilitzacions oficials del terme serà al 1921 [v. 3.3.2], quan servirà per a designar el NIDER (Nederlands Instituut voor **D**ocumentatie en Registratuur), la primera associació europea de documentalistes i també la pionera en afiliar-se a l'IIB.

A França, segons Woledge [WOLEDGE, 1983], va començar a circular i a emprar-se el terme *documentació* a la dècada dels 20. Aleshores adquiriren una creixent importància els establiments que tractaven o posseïen informació especialitzada, els quals s'anomenaven normalment *centres de documentació*, essent els *documentalistes* els seus professionals.

A la Gran Bretanya, *documentació* i els seus derivats tingueren una penetració molt més lenta. En els escrits i publicacions acadèmiques, va ser rarament emprat abans dels anys 30. Els establiments que posseïen informació especialitzada no eren anomenats *centres de documentació* com a França, sinó biblioteques especialitzades (*special libraries*) i els seus gestors, bibliotecaris especialitzats (*special librarians* o *information officers*). Shera [SHERA, 1966] situa la primera referència escrita de la versió anglesa del terme documentació a la revista *Library Association Record*²³. L'autor (no identificat) defensa la introducció de *documentació*, que els francesos utilitzen per a designar l'organització dels serveis d'informació científica i tècnica. A

²³ Vol. 20, 1918, p. 77-82.

finals dels anys 30 i principis de la dècada dels 40, les obres de S.C. Bradford i de A.F.C. Pollard foren bastant decisives per a l'adopció i extensió del terme en anglès.

Als EUA, en canvi, la documentació no va provocar cap impacte sobre la biblioteconomia fins a la dècada dels 30. (I encara aleshores, el terme es va entendre com el tractament de les tècniques i processos microgràfics). No va ser fins a la 2a. G.M. que, amb la necessitat d'accedir de forma ràpida i precisa a grans volums d'informació, es va centrar l'atenció en els mètodes no convencionals d'organització bibliogràfica i d'anàlisi de la informació. La utilització del terme als EUA, popularitzada per diversos teòrics, fou realment breu en extensió temporal, ja que al principi dels anys 60 [v. 4 i 5] diversos especialistes coincidiren en qualificar d'excessivament ambigu i poc útil el terme documentació i procediren a la seva substitució.

A Alemanya, el terme fou emprat en el sentit atorgat pel NIDER, tot i que moltes vegades no s'emprava *dokumentation* sinó que *Schrifttumauskunftsstellen* o *Literaturnachweisstellen* eren més usuals.

En la majoria d'aquestes llengües l'accepció de *documentació* no és altra cosa sinó un neologisme producte de la traducció del terme francès *documentation* encunyat per Otlet.

3.2. Formació

A partir de les primeres referències escrites al terme documentació, comencen a aparèixer altres articles demanant formació específica per aquesta àrea [SHERA, 1966]. El curriculum ideal concebut aleshores és el d'un bibliotecari amb coneixements específics de la disciplina en qüestió. També es constata la necessitat de crear serveis bibliotecaris específics per a la ciència i la tecnologia.

Abans del 1950 no existia una formació específica per a documentalistes. La formació, per tant, es duia a terme principalment a les Escoles de biblioteconomia, degut a la poca diferenciació d'ambdós camps i a l'absència de consolidació de la Documentació com a disciplina

Després de la 1a. G.M. va produir-se una reorientació en l'educació dels bibliotecaris. De la transmissió gairebé exclusiva de les tècniques biblioteconòmiques que feien les primeres escoles de biblioteconomia es va passar a l'establiment d'alguna escola dedicada totalment a la recerca. A finals dels anys 40 s'acaba de configurar una altra orientació: s'extén la formació bàsica fins als 3 anys; apareixen els estudis avançats (cursos de doctorat) i es constata una disminució en la importància del vessant pràctic (les tècniques biblioteconòmiques).

El primer curs acadèmic sobre Documentació es va donar a la Western Reserve University al 1950 per Helen Focke. [SARACEVIC, 1979] (Més de 50 anys després de que aquest moviment sorgís a Europa). Pel que fa a la *information retrieval*, en canvi, l'espera no va ser tant llarga. Al 1955, J.W. Perry i Allen Kent van oferir un curs en aquesta mateixa Universitat. Jesse H. Shera va crear, al 1955 també, un institut de recerca associat a l'Escola de Biblioteconomia de la Western Reserve University anomenat Center for Documentation and Communication Research.

A Europa, fins a la dècada dels 60 no comença a estendre's la formació en documentació [VALLE, 1990]. A França, p.e., cal destacar les activitats de l'Institut National des Techniques de la Documentation, amb un programa que contempla els aspectes més moderns de la documentació. L'Institut des Études Politiques serà una altra institució que, a partir de 1969, oferirà un diploma superior d'especialització en informació i documentació. Al 1966 es crearan els IUT (Institut Universitaire de Technologie), equivalents al 2n grau de la Formació Professional espanyola. Alguns d'aquests instituts disposen d'especialització en biblioteconomia i documentació (p.e. a Grenoble).

3.3. Professió

Al 1954 Suzanne Briet presenta una definició del que s'entenia aleshores per documentalista. Aquesta concepció no vol trencar totalment amb el bibliotecari, tot i que posa l'accent en algunes de les tasques diferenciadores que duen a terme els documentalistes.

"Le documentaliste est un spécialiste expert dans l'exploitation des ressources qu'offrent les bibliothèques et tous autres moyens d'information, permettant d'assister la recherche, en aidant l'équipe de spécialistes dont il fait partie. Il ne considère pas les livres sous l'angle de la communication, comme le fait le bibliothécaire, mais en expert du contenu des ouvrages..." [BRIET, 1954:43]

També fa referència al fet d'ocupar-se especialment dels documents no publicats.

Un dels principals problemes d'aquesta època és el diferenciar entre les tasques del bibliotecari i les del documentalista. F.D. Duyvis²⁴ va ser defensor d'una posició conciliadora entre ambdues disciplines. L'una tenia necessitat de l'altra. La visió que ell proporciona del bibliotecari [DUYVIS, 1957] seria la d'una professió amb molta tradició, dedicada a recollir els documents en tant que fonts de coneixement. Els documentalistes, en canvi, haurien sorgit per tal d'abordar científicament el contingut dels documents, i a poc a poc s'anirien configurant com una branca de coneixement parcialment independent. El primer pare de la disciplina hauria estat K. Gesner [v.1.1], mentre que Otlet i La Fontaine haurien portat la disciplina a la seva plena maduresa.

En aquesta època (a partir de la dècada dels vint) és quan es produeix l'eclosió i naixement de les associacions nacionals de professionals. Als països més desenvolupats, els documentalistes i bibliotecaris especialitzats comencen a reconèixer-se com a professionals diferenciats i s'aglutinen i organitzen en associacions

²⁴ Frits Donker Duyvis (1894-1961) era enginyer químic i va treballar a l'Oficina Holandesa de Patents, de la qual va arribar-ne a ser president. Va començar a col·laborar amb Otlet i La Fontaine des dels 26 anys. Al 1928 va ser escollit Secretari General de l'Institut, un càrrec en el qual es va mantenir fins al 1959.

professionals. Paral·lelament a això, també es produïren canvis substancials en l'estructura i denominació de l'única associació internacional, l'antiga IIB que va passar a ser l'actual FID.

3.3.1. Associacions internacionals: la FID

El jove químic holandès F.D. Duyvis, en una intervenció al Congrés Internacional de Documentació (1920) afirma que els grans projectes de l'Institut Internacional de Bibliografia (IIB) serien més practicables país per país i proposa l'establiment de centres nacionals als diversos estats que cooperarien entre ells a nivell internacional.

Al 1924 Otlet i La Fontaine tenen algunes dificultats amb el govern belga. Aleshores, en una trobada a L'Haia a on més de la meitat dels reunits pertanyien al NIDER, s'aborden qüestions internes i de funcionament i es recull la proposta expressada per Duyvis al 1920, convertint-se l'IIB en una federació. (El nom, però, no fou modificat encara). Es canvia el caràcter de l'IIB, que va passar de ser una associació internacional d'acadèmics individuals per esdevenir una federació de grups nacionals i d'associacions científiques internacionals²⁵. A més a partir d'ara es posarà més l'èmfasi en la coordinació internacional de la Classificació Decimal Universal (CDU), l'accés i organització de centres de documentació i no tant en el Repertori Bibliogràfic Universal (RBU). La seu de l'IIB, doncs, també canvia de lloc i s'ubica a Deventer fins al 1929 i, a partir d'aquell any, a L'Haia, consumant-se aleshores el trasllat de l'Institut als Països Baixos. En aquests moments, Duyvis no va pressionar per tal d'introduir el terme documentació tot i que ja s'emprava molt correntment en el sentit apuntat per ell.

Uns anys més tard, al 1931, els belgues proposen canviar el nom de l'IIB pel d'Institut Internacional de Documentació (IID) i així es fa. A alguns compromissaris els desagradava el terme, especialment els britànics, els quals objecten que no és una

²⁵ Actualment, a més de les representacions o membres nacionals, la FID també admet adscripcions de persones i institucions a títol individual (com a membres associats).

paraula anglesa. El canvi significava, a més, la consumació d'un gir per a les activitats de l'Institut, les quals passaven, com ja s'ha apuntat anteriorment, d'un interès central per la bibliografia mundial (RBU) a la realització d'activitats més pràctiques (com p.e. la reprografia o la coordinació de serveis bibliogràfics). Per altra banda, però, seguiren publicant el seu butlletí oficial i expandiren i difongueren amb el mateix entusiasme la CDU.

No n'hi hagué prou amb la substitució de *Bibliografia* per *Documentació* en la denominació de l'Institut: al 1937, en un Congrés organitzat a París sota els auspicis del Comitè Internacional de Documentació, l'organització va prendre el nom de Federació, convertint-se així en la Federació Internacional de Documentació (FID) i ajustant-se, per tant, als acords tàcits que ja es prengueren al 1924. Els seus objectius es restringiren encara més fixant-se solament en la coordinació de les activitats dels seus grups membres. Malgrat això, no abandonaren l'interès per la CDU ni la seva promoció internacional, ni tampoc el ritme continuat de publicacions especialitzades o la realització de Conferències internacionals. L'antic somni d'Otlet i La Fontaine de crear un centre mundial de documentació i un Servei bibliogràfic internacional va decaure molt abans de la seva realització.

Al 1927 es fundaria a Edimburg, amb motiu del 50è aniversari de la Library Association, la International Federation of Library Associations (IFLA) [v.2.1.2], una organització els membres nacionals de la qual eren les associacions de bibliotecaris i no els organismes d'informació científica i tècnica com era el cas de la FID. La resolució fundacional la van signar representants de quinze països. La IFLA no estava preocupada pel control bibliogràfic de la literatura científico-tècnica, sinó que els seus objectius bàsics eren els següents:

- desenvolupar l'enteniment i comprensió internacionals entre biblioteques
- incrementar l'efectivitat dels servies de biblioteques mitjançant la difusió i perfeccionament de normes.

Les relacions, grau de cooperació i àmbits d'actuació mutus entre la FID i la IFLA han estat tema de nombrosa bibliografia.

3.3.2. Associacions nacionals

Al 1921, F.D. Duyvis, juntament amb altres compatriotes seus, fundarien el Nederlands Instituut voor Dokumentatie en Registratuur (NIDER), un dels primers membres nacionals de la FID que es constituïrien, així com la primera associació de documentalistes.

Pocs anys després, al 1924, naixeria l'ASLIB, Association of Special Libraries and Information Bureaux (l'equivalent britànic de la NIDER), com a fruit de la consciència creixent entre els científics de l'època de la necessitat d'estar orientats envers les fonts de la informació especialitzada. Una de les seves màximes figures seria, posteriorment, el químic australià Brian Vickery. Des del 1980 s'anomena The Association for Information Management, tot i que segueix mantenint les sigles originàries.

Va ser A.F.C. Pollard qui va fundar, al 1927, la British Society for International Bibliography (BSIB), que esdevingué la secció britànica a l'IIB, l'objectiu de la qual era:

"to study all the facts concerning the production of documents and the publication of subject-indexes to, and abstracts of, the information recorded therein; to deduce from these facts the most efficient and economic method of organising a comprehensive subject-index with the corresponding abstracts; and to organise the production of such comprehensive means of locating all recorded information on each topic, large or small." [BRADFORD, 1953:138]

Segons Woledge [WOLEDGE, 1983: 273], si aquesta associació hagués nascut uns anys més tard hauria incorporat *documentació* al seu nom i no *bibliografia*. Posteriorment, al 1948, la BSIB passaria a integrar-se dins de l'ASLIB.

A França es va fundar, al 1932, la Union Française des Organismes de Documentation (UFOD), la qual, com és ben evident, incorporava el terme al seu nom general i l'emprava per a definir el tipus d'activitats que realitzava, molt en la línia de la definició de la NIDER (anàlisi de documents, actualització, compilació de dossiers, etc.). Agrupava organismes oficials i privats i publicava, des del 1934, el *Bulletin mensuel de l'UFOD*. Bastants anys més tard, concretament al 1963, va fundarse l'Association Française des Documentalites et des Bibliothécaires Spécialisés (ADBS), organisme que publica la prestigiosa revista *Documentaliste*, i que també ha exercit una notable tasca en la formació continuada dels professionals.

A Bèlgica es va constituir, de forma paral·lela, la Union Belge de Organismes de Documentation (UBOD) al 1933 i també l'Association Belge de Documentation (1947), editora dels *Cahiers de documentation*. Al 1921 s'havia constituït l'Associació Flamenca de Bibliotecaris i Arxivers la qual, no obstant, fins al 1974 no va canviar els estatuts i la denominació per tal d'incloure també els documentalistes.

Als EUA, la creació d'associacions de documentalistes no es produeix fins uns anys més tard. L'American Documentation Institute (ADI) fou fundat al 1937 per Watson Davies, amb la preocupació bàsica de la reproducció dels documents²⁶.

"to promote the principles and techniques of communication of recorded knowledge" [citat per FRANK, 1961:221]

En un principi, els seus propòsits bàsics eren quatre:

- Formar una única *gran biblioteca*, mitjançant la cooperació i l'intercanvi entre les biblioteques ja existents permetent així a l'usuari tenir al seu abast volums incalculables de documentació.
- Aconseguir un servei de publicacions auxiliar. (Fou el microfilm).
- Crear una *gran publicació periòdica* científica.

²⁶ Amb anterioritat, al 1935, havia creat el *Documentation Institute* dins del *Science Service*, un organisme encarregat de la divulgació de la ciència del qual ell n'era director. Feia servir el terme documentació per tal de referir-se a totes les fases de recollida, ús i intercanvi d'informació enregistrada [RAYWARD, 1983].

- Arribar a formar un *cervell mundial* (una vella idea d'H.G. Wells), a partir de l'adquisició i indexació del coneixement científic existent en tot el món.

(Tots aquests objectius, molt idealistes, i basats en els principis de cooperació i concòrdia universals, estaven molt relacionats, com es pot comprovar, amb les idees inicials d'Otlet i La Fontaine per a la FID).

La reunió fundacional de l'ADI fou el 13 de març del 1937, a la que hi assistiren 38 organitzacions membres i altres representants anomenats per 68 societats cooperants. Al 1949 la societat es converteix en el representant dels EUA a la FID. Al 1952 l'ADI canvia d'orientació. Esdevé una societat d'adscripció oberta (*open-membership*) i s'encamina més aviat envers el model d'organització professional, deixant de funcionar com una societat de serveis.

Per altra banda, la Special Libraries Association (SLA) [v. 2.4.2] va constituir, al 1949, el seu Documentation Committee, el qual conduí a la fundació de la Documentation Division al 1956.

A Suïssa es crea, al 1939, l'Association Suisse de Documentation.

A Alemanya es crea la Deutsche Gesellschaft für Dokumentation, societat fundada al 1941 a Berlin tot i que, degut a la guerra, no va poder efectuar fins al 1948 cap activitat efectiva. Erich Pietsch, un dels màxims difusors de la Documentació al seu país tot i procedir del camp de la química, va ser també un dels grans impulsors de la societat un cop acabada la guerra. Uns anys més tard, al 1961, es constituirà a Bonn la Verein Deutscher Dokumentare, o Associació Alemana de Documentalistes.

A l'Estat espanyol, com es detallarà a la següent part de l'estudi, caldrà esperar al 1976 per veure el naixement de la primera associació de documentalistes. Tot i que l'ANABAD té els seus orígens al 1947, aleshores només agrupava els professionals dels arxius, biblioteques i museus, sense contemplar els documentalistes.

Com es pot comprovar de l'anàlisi d'aquest ràpid i sintètic panorama, la coincidència en la utilització del terme *documentació* per a designar les associacions (tant internacional com nacionals) és pràcticament absoluta. La creació d'aquestes consolida un nou espai professional que, en un principi, és designat d'una manera molt homogènia arreu del món.

3.4. Producció científica

En aquesta època l'edició de literatura científica especialitzada (publicacions periòdiques o monografies, especialment) es troba en íntima relació amb les associacions de professionals.

La FID disposava, a més d'un butlletí d'informació interna (*Informations FID*) i de publicacions referents al desenvolupament de la CDU (*Notes PE, Extensions and corrections to UDC*), d'una publicació periòdica especialitzada, que havia anat canviant de nom en el decurs dels anys. El primer nom utilitzat va ser el de *Bulletin de l'IIB* [v. 2.4] (incloïa al títol la que aleshores era la designació de l'Institut), que va ser recolzat des del primer moment pel govern belga però que, després de la 1a G.M., va desaparèixer. En el període de post-guerra hi van haver algunes temptatives fallides de tirar endavant de nou aquesta publicació, inclús amb un altre nom (*Documentatio universalis*) (1930-32), però les enormes dificultats que ja aleshores tenia l'Institut no va permetre que cap d'elles tingués èxit. Al 1934 va aparèixer *IID Communicationes* que va ser substituït al 1939, amb una notable millora de la presentació, per *FID Communicationes* (1939-53). (Durant la guerra els suïssos van facilitar que pogués seguir-se publicant). Posteriorment al 1953 comença a editar-se la *Revue de la documentation = Review of documentation* (1953-61) a la qual va succeir la *Revue Internationale de la Documentation* (1962-65).

Ara bé, les dues publicacions més prestigioses de l'època foren el *Journal of documentation* i l'*American documentation*.

El *Journal of Documentation* va començar a aparèixer al 1945, i era l'òrgan de difusió de l'ASLIB. El seu primer editor va ser Theodore Besterman. Aquesta publicació va contribuir decisivament a la promoció de la Documentació i a la utilització d'una determinada terminologia que va sobrepassar les estrictes fronteres del Regne Unit.

L'*American Documentation*, la principal publicació de l'ADI, va treure el seu primer número al 1950. Es va presentar com a successora del *Journal of Documentary Reproduction*, revista editada per l'American Library Association (ALA) des del 1938 al 1943²⁷. A l'editorial de presentació d'aquesta publicació, el seu primer editor, Vernon Tate, escrivia el següent:

"The term 'documentation' refers to the creation, transmission, collection, classification, and use of 'documents'; documents may be broadly defined as recorded knowledge in any format". [TATE, 1950:3]

En el capítol d'intencions i objectius, manifestava la voluntat d'intentar no duplicar el treball de la *Review of documentation* o del *Journal of documentation*. Per altra banda també es desmarquen clarament de la línia portada fins aleshores pel *Journal of documentary reproduction*, el seu predecessor. L'àmbit sobre el qual se centrarà la revista és la documentació (en el sentit en el qual la defineix). Enumera també les principals àrees d'interès de la publicació, que equivalen a les línies d'investigació de la disciplina.

També a partir del 1950, la Deutsche Gesellschaft für Dokumentation s'ocupa també dels *Nachrichten für Dokumentation*, famosa publicació periòdica especialitzada que encara es manté en l'actualitat.

En francès també pot trobar-se, a partir del 1964, la revista *Documentaliste*, l'editor de la qual és l'ADBS i que també gaudeix d'un merescut prestigi internacional.

²⁷ En aquest període van aparèixer 21 números en 5 volums. Al 1943 la pressió de la guerra va fer interrompre la publicació. Posteriorment, amb el consentiment i cooperació de l'ALA -propietària dels drets de publicació de la capçalera- el patrocini de la publicació va traspasar-se a l'ADI, que va canviar-li el nom per donar-li un abast més gran i també va començar de nou la numeració.

Pel que fa als butlletins de resums, existia el *Documentation Abstracts* (1966) que, al fusionar-se amb el *Information science abstracts*, va donar lloc a l'*Information science and documentation abstracts* (1969).

3.5. Concepcions teòriques

F.D. Duyvis atribueix al seu compatriota Ernst Hymans la primera definició del terme documentació en el seu sentit modern²⁸.

"Documentation is the collection, arrangement, and dissemination of information of every kind". [DUYVIS, 1959:15]

Com es desprèn de l'anàlisi del capítol anterior [v. 2.5], l'ús que fa Otlet de *documentació* als seus primers textos, és ja prou perfilat com per no atribuir-li la configuració del sentit del terme. En aquesta línia, seria bastant corroborable la posició de Björkbom de situar en l'article del 1907 [OTLET, 1907] aquesta definició. Això contradiria bastant l'afirmació de F.D. Duyvis.

3.5.1. Paul Otlet (1868-1944)

Un dels primers textos d'Otlet després de la 1a. G.M., ja fa referència a la disciplina documental:

"By Documentation is meant all the means appropriate for the transmission, communication and dissemination of scholarly information and data (books, periodicals, newspapers, circulars, catalogues, etc.) -in a word, documents of all kinds containing texts or images." [OTLET, 1920; rep. RAYWARD, 1990:176]

²⁸ Björkbom [BJÖRKBOM, 1959] discuteix que el sentit i ús modern del terme no aparegués fins al 1920. Aquest autor remunta a Otlet (1907) l'encunyament del terme, per la necessitat que tenia el fundador de l'IIB de trobar una denominació que cobrés les activitats tant de les biblioteques com dels arxius. El sentit que li donaria Otlet seria equivalent a *control bibliogràfic*. El concepte que es desprèn de la definició donada per Duyvis ja no fa referència al control bibliogràfic sinó als mitjans d'utilització de la literatura científica en un camp específic. Atribueix als bibliotecaris especialitzats, els primers entusiastes del treball d'Otlet, especialment amb la CDU, el sentit definitiu que es va donar al terme.

"bibliography and information librarianship adapted to special library needs" [BJÖRKBOM, 1954:68]

Aquesta definició i ús conscient del terme *documentació* contribuiria, una mica més encara, a desmentir l'atribució realitzada per Duyvis. En aquest text, Otlet es refereix a la documentació com una sèrie de tècniques (encara que no precisi quines són) que, al facilitar el control bibliogràfic, permeten la difusió de la informació. No aporta, però, cap novetat respecte a les referències que ja havia realitzat al període anterior.

L'anterior obra d'Otlet [v.2.5] es trobava repartida per una infinitat de textos d'extensió i característiques diverses. Pel que fa a aquesta nova etapa es pot dir que l'aportació teòrica fonamental d'Otlet es troba concentrada, bàsicament, en el seu *Traité de documentation* (1934). Aquest text està concebut en forma de manual i pretén sintetitzar i condensar totes les qüestions referents a la Documentació. En aquest sentit, es pot considerar com el primer llibre d'aquestes característiques i la primera gran obra teòrica cohesionada de la disciplina.

El llibre arrenca de la constatació de l'augment creixent de la informació i de la varietat de documents o suports documentals que la contenen. Es fa necessari, aleshores, establir uns procediments nous, diferents als de l'antiga biblioteconomia, que permetin el tractament d'aquesta informació. Tot i que Otlet expressa la possibilitat d'abordar la Documentació des de 3 punts de vista diferents -com a ciència, com a tècnica i com a organització-, el seu Tractat fa recaure especialment l'accent en el vessant científic.

La nova ciència que es vol descriure i exposar serà la més idònia per aquests objectius. Tot i que *documentació* apareix com l'element més destacat i significatiu del títol de l'obra, a l'interior d'aquesta Otlet utilitza bàsicament el terme Bibliologia i també Documentologia o Ciències del Llibre i de la Documentació, entre altres, per a designar la nova disciplina que presenta. (A la vegada expressa repetidament la necessitat de fundar i fonamentar la Bibliologia com a ciència teòrica, de trobar uns científics que l'elevin al rang científic tal i com feren, p.e., Darwin o Claude Bernard amb la Biologia).

Otlet proposa un parell de definicions per la Bibliologia:

"... une science générale embrassant l'ensemble systématique classé des données relatives à la production, la conservation, la circulation et l'utilisation des écrits et des documents de toute espèce." [OTLET, 1934:9]

"... une science générale, auxiliaire de toutes les autres et qui leur impose ses normes dès qu'elles ont à couler leurs résultats en forme de *document*." [OTLET, 1934:11]

El concepte de disciplina que s'ofereix es pot relacionar amb el presentat amb anterioritat per F.D. Duyvis. Es dibuixa un perfil molt global i es fa referència a les funcions que competen a la Documentació (o Bibliologia): producció, conservació, circulació i utilització dels documents. No es estrany, per tant, que Loosjes [1973:2] qualifiqui la definició oferta per Otlet de supraposicional respecte la Biblioteconomia. La Documentació es descriu d'una forma tan àmplia que inclou la Ciència de les biblioteques al seu sí. Les diverses funcions (adquisició, tractament i explotació dels documents) són contemplades com una part de la disciplina documental.

Ara bé, l'afer es complica una mica més quan, més endavant, i en dues ocasions, dona la següent definició de Documentació:

"Action de documenter et ensemble de documents" [OTLET, 1934:13]

"Par Documentation on entendra à la fois l'ensemble des documents et la fonction de documenter" [OTLET, 1934: 373]

la qual recorda més el significat popular i intuitiu del terme que no pas una definició científica o amb pretensions d'esdevenir normalitzadora.

La dispersió i varietat terminològica a l'hora de designar aquest camp d'estudi és, com es pot veure, constant. Tan aviat l'anomena Bibliologia, com Documentació, com Ciències del llibre. Tot i que fa esment a la necessitat d'elaborar una nomenclatura o terminologia pròpia i precisa per aquesta nova disciplina, no es pot pas afirmar que ell apliqui aquest principi a la seva pròpia actuació.

Sagredo i Izquierdo [SAGREDO, 1983:303 i ss] també fan una anàlisi molt pormenoritzada de la concepció de la disciplina que apareix al *Traité...* Segons aquests autors, la terminologia otletiana gira entorn de l'arrel *document-*, encara que Otlet també utilitzi altres termes per tal d'anomenar la disciplina.

Per altra banda, Otlet parla constantment del *llibre i del document*, definint-lo de la següent manera:

"un suport d'une certaine matière et dimension, éventuellement d'un certain pliage ou enroulement sur lequel sont portés des signes représentatifs de certaines données intellectuelles." [OTLET, 1934:43]

amb una concepció prou moderna que contrasta amb la manca d'atreviment per a desprendre's de *llibre*, terme massa parcial i lligat molt encara a la Bibliografia, adoptant exclusivament el terme *document*, com a mot més general i omnicomprensiu, autèntic objecte de la nova ciència.

En uns altres passatges molt determinats de l'exposició [OTLET, 1934:26-27], Otlet deixa una mica de banda el bagatge científicista i positivista, i s'aventura per camins quasi-metafísics, emprant de forma indiscriminada i sense motius prou justificats tot un seguit de conceptes filosòfics que no tenen res a veure amb el propòsit del seu tractat. L'autor vol fonamentar amb aquest instrumental abstracte el que ell anomena Bibliologia Pura.

Malgrat les indeterminacions terminològiques ja apuntades anteriorment, diversos autors (entre ells l'alemany Frank o la francesa Briet) adoptaran el concepte otletian de la disciplina passant per alt les variacions en la designació (si Bibliologia o Documentació) i centrant-se exclusivament en el camp de treball perfilat. D'aquesta manera, i si ens fixem en les principals obres teòriques posteriors, es pot constatar com el *Traité...* va convertir-se en un punt obligat de referència per a totes les reflexions subsegüents. La mateixa FID el reformularà de la següent manera:

"Documentation is the collection and storage, classification and selection, dissemination and utilization of all types of information." [citat per MIKHAILOV, 1967:70 de *Outline of a long term policy of the FID*. The Hague : FID, 1960. p.9]

En un article biogràfic sobre Henri La Fontaine [OTLET, 1934], Otlet aprofita també per parlar de la importància de la Documentació, a la qual anomena ja d'aquesta manera.

"We had come to realize that nothing was possible without Documentation, another neologism, and that the 'a b c' of this was Bibliography for which, in its turn, the 'a b c' was Classification". [OTLET, 1934; rep. RAYWARD, 1990:214]

S'expressa en aquest breu passatge la consolidació plena de la nova disciplina així com els dos pilars sobre els quals es fonamenta i dels quals ha sorgit: la bibliografia i la classificació. Otlet ja recull de forma explícita, al parlar de Documentació, el canvi de denominació sofert per l'Institut.

3.5.2. Jesse H. Shera (1903-1982)

Shera és un autor nord-americà amb una bibliografia extensíssima, una part considerable de la qual són contribucions a publicacions periòdiques. La seva presència es comença a fer notar a finals de la dècada dels 40, tot i que el gruix teòric del seu pensament adquireix una màxima notorietat durant els 50 i es manté fins els anys 70.

El terme documentació és ja emprat d'una forma quotidiana i consolidada en tots els seus articles, i amb ell designa la nova disciplina que arrenca a finals del s. XIX amb l'obra d'Otlet i La Fontaine. Ara bé, paral·lelament a això, Shera introdueix en les seves reflexions un altre terme, el de *control o organització bibliogràfica*, utilitzat a cops com a equivalent de *documentació*. Woledge [1983:275] relaciona aquest concepte amb el terme otletà de *ciències bibliogràfiques* (1903) [v.2.5], considerant

organització bibliogràfica com una reminiscència de la concepció globalitzadora d'Otlet.

"*Bibliographic control* is a technical term that is apparently emerging in America for what Europeans call documentation. Of the two, the American name seems the more descriptive. (...) Similarly, bibliographic controls are those devices used to direct intellectual energy in extracting from the totality of recorded information those portions relevant to a particular task with the utmost speed and economy." [citat per SCHRADER, 1983:259 de EGAN/SHERA. "Prolegomena to bibliographic control", *Journal of cataloging and classification*, 5, 1949, 17]

En un treball posterior [SHERA:1951] presenta una petita evolució: la Documentació, ara, es troba inclosa al sí del control bibliogràfic. Compara la metodologia i objectius d'aquest amb els de la Documentació, constatant una equiparació i similaritat sols diferenciada pel fet que l'organització bibliogràfica va dirigida a tots els públics i per tant, és més general, mentre que la Documentació s'adreça prioritàriament a especialistes o erudits.

La definició de Documentació que presenta ho explicita més clarament:

"Documentation is that portion of bibliographic organization that is involved with the *indirect communication* of *primary* materials within and among groups of specialists, to the end that they will receive, in a manner as efficient as possible, the data which they require for the effective execution of their work." [SHERA, 1966:3]²⁹

Shera s'adona molt bé que la base del treball d'Otlet i La Fontaine, així com dels primers documentalistes, se cenyeix a l'àrea del control bibliogràfic, a l'organització de la bibliografia, encara que sigui en un ampli sentit de la paraula (ja que no es refereixen exclusivament als llibres sinó a tot tipus de documents). El documentalista és, en el fons, un practicant de l'organització bibliogràfica. El gran projecte de l'RBU avalaria la seva apreciació.

²⁹ La citació correspon a l'any 1966 perquè només es disposa d'una reimpressió del text original, el qual va ser publicat amb el mateix títol a *The library quarterly* al 1951.

La relació Documentació - Biblioteconomia és un tema sempre present a la producció intel·lectual de Shera. No pot parlar de la Documentació sense referir-se insistentment a la Ciència de les biblioteques i recordar la utilització d'una metodologia de treball compartida. A partir de la noció de control bibliogràfic, present en ambdues disciplines esmentades, les posa altra cop en relació i recorda els deutes metodològics de la Documentació envers la Biblioteconomia. En aquest sentit és un autor particular, ja que la majoria de teòrics de l'època esmercen els seus esforços en intentar demostrar la singularitat i independència de la disciplina documental³⁰.

A la 2a. edició del llibre de Bradford, a l'any 1953, apareix com a pròleg-introducció un nou article de Shera, signat conjuntament amb Margaret Egan: "A review of the present state of librarianship and documentation", en el que incideix novament en el tema. Des d'un altre punt d'argumentació es refereix a la unitat essencial de Biblioteconomia i Documentació [SHERA, 1953:12].

Aquest cop es dedica a analitzar el desenvolupament històric d'ambdues disciplines - remuntant-se gairebé al s. XV- per tal de comprovar la unitat d'esforços i de propòsits. Al seu parer, fins a finals del s. XIX, tant la Biblioteconomia, com la Documentació, com l'Arxivística, eren una mateixa cosa. A partir d'aquell moment, però, comencen a separar-se a poc a poc l'una de l'altre degut a una diversitat d'interessos que apareix aleshores.

Mentre que la gran majoria dels bibliotecaris es deixaven seduir pel principi de l'educació universal de les masses i de la difusió de les biblioteques públiques, n'hi ha una altra part que s'interessen pel problema de l'accés al contingut dels documents

³⁰ Aquesta qüestió de la relació científica entre Biblioteconomia i Documentació, sobre la dependència o subordinació mútues, és un tema prou debatut i amb abundant bibliografia, especialment a l'època comentada. Malgrat es constati una unanimitat terminològica a l'hora d'anomenar-les disciplina, no tothom els atorga el rang de ciència madura o adulta amb objectius, principis i metodologia propis. Un altre factor que va contribuir també a la separació i distinció entre bibliotecaris i documentalistes fou la formació de cada un d'ells. Així, mentre que el documentalista havia de posseir una considerable formació científica en la seva àrea específica o solia ser un científic ensinistrat en les tècniques documentals, els bibliotecaris posseïen gairebé tots una formació humanística.